

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA ANGLISTIKY

Fonetická transkripce ve výuce angličtiny na 2.stupni ZŠ
Phonetic transcription in lower-secondary school English classes

Diplomová práce

České Budějovice 2012

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Vladislav Smolka, Ph.D.

Vypracovala:

Milada Illová

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Fonetická transkripce ve výuce angličtiny na 2.stupni ZŠ vypracovala samostatně s použitím pramenů uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích 23. dubna 2012

.....
Milada Illová

Touto cestou bych chtěla poděkovat vedoucímu práce PhDr. Vladislavu Smolkovi, Ph.D. za odborné vedení a připomínky při zpracování diplomové práce. Dále bych chtěla poděkovat všem, kteří mi poskytli podmínky k práci, a podporovali mě ve studiu.

Anotace

Tato diplomová práce se zabývá využitím fonetické transkripce ve výuce angličtiny na základní škole. Teoretická část pojednává o vztahu mezi výslovností a transkripcí. Dále mapuje současný stav využití transkripce z pohledu učitele i žáka a zkoumá transkripční systémy v učebnicích pro 2. stupeň základních škol.

Praktická část je zaměřena na analýzu dovedností žáků zaznamenávat známá a neznámá slova pomocí fonetické transkripce a následně je číst. Na základě zjištěných souvislostí je učitelům předloženo doporučení pro práci s transkripcí a metodická příručka s cvičeními, které by mohly vést ke zkvalitnění výslovnosti žáků při využití fonetické transkripce.

Abstract

This thesis deals with phonetic transcription in lower-secondary school English classes. The theoretical part concerns the relationship between pronunciation and transcription. It also maps the present situation from the point of view both, the teacher and learner, and examines transcriptional systems in lower-secondary textbooks.

The practical part is aimed to the analysis of learner's skills to take note familiar and unknown words with phonetic transcription and read it afterwards. The presented recommendations and the methodical manual with types of exercises, which would help to improve the learner's pronunciation quality by using phonetic transcription, are based on the found connections.

Obsah

Úvod.....	8
I. Teoretická část	10
1 Výslovnost angličtiny a transkripce	11
1.1 Cíle výuky výslovnosti	11
1.2 Historie vyučování výslovnosti	14
1.3 Vznik a vývoj fonetické transkripce.....	14
1.4 Vznik IPA, program asociace.....	15
1.5 Od 40.let do současnosti.....	16
1.6 Různé podoby transkripce	17
2 Využití transkripce ve výuce výslovnosti	19
2.1 Postoje a přístupy (IPT approach)	19
3 Současný stav na školách	24
3.1 Transkripce a učitel	24
3.1.1 Dotazníkový průzkum.....	25
3.2 Transkripce a žák.....	37
3.2.1 Dotazníkový průzkum.....	37
3.2.2 Průzkum v jednotlivých třídách	39
4 Typy transkripčních abeced v učebnicích AJ.....	48
4.1 Project: Student's book 1	49
4.2 Project: Student's book 2	49
4.3 Project: Student's book 3	55
4.4 Project: Student's book 4	59
5 Další využití transkripční abecedy	62
5.1 Výslovnost ve slovnících.....	62
5.2 Tabulka anglických fonémů	64
5.3 Efektivita využití tabulky fonémů ve výuce.....	64
6 Srovnání vybraných hlásek	66

II. Praktická část.....	68
1 Cíl výzkumu	69
2 Metody výzkumu	70
3 Základní informace o respondentech	71
4 Organizace výzkumu.....	72
5 Analýza a výsledky	74
5.1 Aktuální stav dovednosti žáků používat transkripci a jednotlivé znaky	74
5.2 Realizace slov na základě čtení vlastní transkripce a IPA	75
5.2.1 Realizace [æ] a [e].....	77
5.2.2 Realizace [w] a [v]	77
5.2.3 Realizace [θ] a [s].....	78
5.2.4 Realizace [ə] nebo [ɪ].....	78
5.3 Souvislost mezi transkripcí a výslovností	79
6 Metodická příručka	81
6.1 Metodické doporučení a rady k transkripci ve škole.....	82
6.2 Samostatné fonémy a minimální páry	83
6.3 Modelové typy cvičení	88
Závěr	93
Summary	96
Seznam tabulek a grafů v textu	103
Přílohy	104

Úvod

Slyším a zapomínám. Vidím a pamatuji si. Dělán a rozumím.

(staré čínské přísloví)

Angličtina je v současné době považována za jeden z nejrozšířenějších a nejpoužívanějších jazyků, a to v celosvětovém i evropském měřítku. Patří mezi světové jazyky. Angličtina je současná *lingua franca*; jazyk, díky kterému se můžeme dorozumět po celém světě. Dynamický vývoj anglického jazyka ovlivnil především výslovnost, jejíž změny předběhly i vývoj pravopisu. Na rozdíl od jiných jazyků, jako je čeština či slovenština, nemůžeme v angličtině využít pravidlo „piš jak slyšíš.“ Proto je důležité poznat jak grafickou, tak i zvukovou stránku jazyka.

Výuka výslovnosti patří k nejdůležitějším dovednostem při osvojování si cizího jazyka. V praxi se můžeme setkat s různými modely, postupy a návrhy, jak tuto dovednost žákům přiblížit, a správně a efektivně ji procvičit. Jedna z možností předkládá fonetickou transkripci jako metodu pro výuku výslovnosti.

Tato práce se zabývá využitím fonetické transkripce ve výuce angličtiny na základní škole. Téma jsem vybrala z toho důvodu, protože mě již delší dobu zajímá tato problematika, současný stav a uplatnění této metody při vyučování anglického jazyka a výslovnosti. Během mé docházky na základní školu, a poté i na školu střední, jsem se setkala s fonetickou transkripcí mnohokrát. Vždy se jednalo spíše o průvodní okolnost a okrajový prostředek práce. Na základní škole jsem však detailněji nepoznala výuku této složky jako samostatné části. Proto bych se tomuto tématu ráda věnovala jak po stránce teoretické, tak i praktické.

Práce je rozdělena do dvou oddílů. Teoretická část se pokusí objasnit současný stav využití fonetické transkripce ve výuce angličtiny na 2.stupni ZŠ. Pomocí dotazníků pro učitele anglického jazyka i jejich žáky zjistím, do jaké míry a v jaké podobě se fonetická transkripce používá při výuce a procvičování výslovnosti jazyka. Dále budou předmětem zkoumání i typy transkripčních abeced, jako mezinárodní abeceda, a zjednodušené verze, se kterými se v praxi mohou žáci a studenti setkat, a jak je využívají nejen během výuky, ale i pro vlastní potřebu při samostudiu. Práce se zaměří i na analýzu školních jazykových učebnic a jejich přínos v této problematice. Chtěla bych zjistit, jakým způsobem si mohou žáci transkribování osvojit, jaká je současná praxe, či moderní přístupy. Úloha transkripce

ve výuce nebude vyučujícími zcela vždy vnímána jednoznačně kladně. Do práce budou zahrnuty i negativní zkušenosti, dále pak zkušenosti a názory obou činitelů vzdělání, tedy pedagogů a žáků. Pro získání informací do teoretické části jsem si zvolila respondenty z 2. stupně ZŠ. Výběr byl náhodný, ale částečně byl motivován dostupností a ochotou učitelů a žáků spolupracovat.

Práce bude založena na výzkumu daného tématu. V praktické části se zaměřím na aktuální stav dovedností žáků zaznamenávat známá a neznámá slova pomocí fonetické transkripce a jejich produkční schopnosti je následně přečíst. Stěžejní materiály, mezi něž zahrnu výzkum a zvukovou nahrávku čtených izolovaných slov, budou sloužit jako podklad pro vytvoření doporučení a metodické příručky pro učitele a modelových příkladů k výcviku a procvičování výslovnosti podle fonetické transkripce.

Výzkum praktické části provedu na svém stávajícím pracovišti. Cílem je prezentovat aktuální a prakticky podložené poznatky pro efektivní výuku jazyka s využitím předložených hypotéz.

V neposlední řadě doufám, že výsledky a zjištění, ke kterým se dopracuji, mi pomohou zkvalitnit moji vlastní budoucí pedagogickou činnost.

I. Teoretická část

1 Výslovnost angličtiny a transkripce

Každý existující jazyk má své zvláštnosti gramatické, morfologické, lexikologické i fonologické. Rodilí mluvčí tyto jazykové zvláštnosti více či méně bez obtíží zvládnou. Náročnější je to pro ty, kteří se konkrétní cizí jazyk učí jako tzv. *target language*.¹ Všechny schopnosti, které člověk využívá při osvojování si jazyka, byly už z mnoha pohledů zmapovány a prozkoumány. Týká se to tedy i výuky výslovnosti, která v různých pohledech blízce souvisí s fonetickou transkripcí.

Na základních školách by se mělo dbát na dodržování pravidel správné výslovnosti. Důsledně se přihlíží k zvládnutí gramatiky, slovní zásoby a pravopisu. Jak udává Scrivener² (2005: 284), aspekt výslovnosti se však často přehlíží:

„Pronunciation can be an overlooked area of language teaching, partly because teachers themselves may feel more uncertain about it than about grammar or lexis, worried that they don't have enough technical knowledge to help students appropriately.“

1.1 Cíle výuky výslovnosti

Výslovnost je důvod, proč se začít učit cizí jazyk co nejdříve.

Člověk se učí cizí jazyk proto, aby pomocí něj mohl komunikovat, dorozumívat se. K dalším funkcím jazyka, kromě funkce dorozumívací, patří i funkce sociální. Zvládnutí zvukové stránky jazyka je cestou k efektivní komunikaci.

V angličtině rozlišujeme několik jazykových variet podle země, ve které se využívá. Jedná se například o americkou, kanadskou či australskou angličtinu. Britská angličtina zahrnuje více jazykových přízvuků (accents) rozlišených podle místa původu (regional origin). Scrivener (2005) hovoří o jazykovém standardu výslovnosti, tzv. 'RP'. Zkratka pro **received pronunciation**, (také 'the Queen's English' nebo 'BBC English') odkazuje na britskou výslovnostní variantu původem z jihovýchodní části Anglie. Skaličková (1982) uvádí, že dříve byla chápána jako výslovnost pro tzv. vyšší vrstvy anglické společnosti, měla tedy distinktivní funkci

¹ cílový jazyk

² SCRIVENER, J. (2005) *Learning Teaching*. Oxford : Macmillan.

sociální. Dnes je považována za nejsrozumitelnější druh výslovnosti díky britským médiím, především televizní stanici BBC. Tento termín poprvé použil dialektolog A.J.Ellis. Ve své práci jej použil i Daniel Jones, a to v roce 1926.

Kenworthy (1990: 3) se zabývá cílem správně osvojené výslovnosti a nesouhlasí s dřívější praxí, kdy se studenti snažili o dosažení úrovně výslovnosti jako rodilý mluvčí:

„...some time ago it might have been said that the goal should always be native-like pronunciation, even though it was realized that this would be achieved by relatively few, most people now think that this is an inappropriate goal for most learners.“

Spíše se přiklání k tomu, aby bylo žákům *snadno porozuměno* (*comfortably intelligible learner*). Cílem učení výslovnosti tedy není kopírovat výslovnost (což by bylo velmi obtížné, protože každý člověk má své charakteristické zvláštnosti). Tento názor podobně komentuje Scrivener (2005: 286) „In fact, most learners are learning English to communicate with other non-mother-tongue speakers, using English as a lingua franca³...and many will rarely - if ever- meet or need to speak with an RP-speaking native speaker.“ Na základě tohoto tvrzení nepovažuje RP za vhodný vzor pro studenty. Klade proto učitelům otázku, jaký model výslovnosti⁴ bude učit. Je nezbytné, aby RP byla používána u českých studentů v hodinách anglického jazyka?

Dříve se objevil názor (srov. Skaličková 1982), který vyvrací výše uvedené argumenty, a doporučuje RP jako nejlepší formu pro výuku cizinců. Zdůrazňuje tradiční konzervativní přístup, založený na dodržování oficiálně uznávaných norem.

Pro učitele je důležité, aby se sám rozhodl, jaký model výslovnosti bude následovat, a to na základě vlastních zkušeností. Měly by se zvážit cíle, kterých se má dosáhnout, aby byly splněny požadavky na žáka. Formálním cílem je naplnění vzdělávacího obsahu vzdělávacího oboru (dle Rámcového vzdělávacího programu⁵).

³ A language used to communicate between speakers of different mother tongues. (Scrivener 2005: 286)

⁴ Podle Kellyho (2000) jde o charakteristiku výslovnosti, kterou učitel prezentuje žákům ve třídě.

⁵ Dostupné na portálu MŠMT ČR <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>

Autor této práce nesouhlasí s názorem, že není třeba primárně se zaměřovat na Received Pronunciation. Lidé sice komunikují v nových a nepřipravených situacích, v nichž se potýkají s individuálními zvláštnostmi lidské promluvy, a kde srozumitelnost může být narušena jiným přízvukem nebo například chybami v artikulaci. Ačkoliv se dle výzkumů výuka výslovnosti zaměřuje na porozumění širokým anglicky hovořícím vrstvám (srov. Murcia 1996, Kenworthy 1987), nevylučují se, a ani nepopírají další možnosti, mezi které patří právě standardní výslovnost britské angličtiny. Tento předpoklad můžeme porovnat s výukou gramatiky u EFL⁶ žáků a spatřit zde určitou paralelu. Studenti se učí pravidla, jak tvořit větné vzorce, věty a použití správných časů. V praxi se ale často setkávají s nespisovnými a neúplnými gramatickými strukturami či hovorovými výrazy. Některé slovesné časy jsou dokonce zřídka využívány. Naskytá se tedy otázka, proč žákům nabízet standardní podobu gramatiky? Volba jazykových prostředků vždy závisí na komunikačním kontextu. Ve formální projevu je standardní výslovnost nezbytná, při neformální komunikaci působí nadbytečně a strojeně.

Stejná otázka se týká i výuky standardní výslovnosti. Důvody pro jsou logické a praktické:

- publikace vydané ve Velké Británii svými nahrávkami většinou odkazují na RP, její znalost napomáhá porozumění
- standardní výslovnost je základem pro kultivovaný projev
- odkazuje na určitou úroveň vzdělání
- nabízí široké pole uplatnění (v porovnání s jednotlivými přízvuky)

Anglický systém zvuků lze znázornit pomocí tabulky fonémů. Obsahuje 44 fonémů (12 samohlásek, 8 diftongů⁷, 24 souhlásek, a znaky pro suprasegmentální jevy). Na tuto tabulku bude v práci odkazováno jako na referenční oblast hodnoty hlásky. Underhill nepředstavuje fonetické symboly v tabulce jako uzavřený model anglické výslovnosti. Je ovlivněn rysy cílového jazyka.

⁶ EFL – English as a Foreign Language

⁷ diftong neboli dvojhlasika

1.2 Historie vyučování výslovnosti

Celce-Murciaová (1996: 2) uvádí, že studiem gramatiky a slovní zásoby jazyka se filologové zabývali mnohem déle než studiem výslovnosti. V porovnání s jinými odvětvími je studium výslovnosti nová věda, jíž se odborníci věnují až od 20.století. Z didaktického hlediska by se mělo nejen u mladších studentů začít s rozvojem mluveného projevu. Další dovednosti se přidávají v průběhu studia. Řečové dovednosti v cizím jazyce blízce souvisí s patřičnou a správnou výslovností.

K výše zmíněné frekvenci výzkumu základních jazykových oblastí se vztahuje i vývoj vyučování výslovnosti (*teaching pronunciation*). V minulosti se objevilo mnoho metod (srov. Celce-Murciaová 1996: 3), které byly založeny na pozorování a imitaci modelu představovaného učitelem nebo nahrávkou (tj. direktivní – přímá metoda), dále pak přirozená metoda, jež doporučuje věnovat se výhradně poslechu před tím, než vůbec dojde k slovnímu projevu, tzn. že poslech (listening) předchází mluvenému projevu (speaking).⁸

1.3 Vznik a vývoj fonetické transkripce

Způsob bádání a vývoj fonetiky prošel za poslední mnoho století zásadními změnami. Vědci před čtyřmi sty lety se zabývali zcela jinými záležitostmi, než jak se děje nyní.

„Pravopisně zapsaný text není nikdy skutečným záznamem řeči. Úkolem pravopisu ostatně ani není vytvářet paralelu mluvenému jazyku. Již na počátku fonetických bádání se proto objevovala potřeba vytvořit pro záznam znění řeči soustavu značek, která by umožňovala co nejlépe zaznamenat skutečný zvuk, která by transkribovala (přepisovala) zvuk do grafémů.“(Krčmová⁹)

⁸ Speaking(řečové činnosti) patří k produktivním dovednostem, listening (poslech) k receptivním dovednostem.

⁹ KRČMOVÁ, M. Fonetika [online]. [cit. 2012-04-08]. Dostupné z

<<http://is.muni.cz/elportal/estud/ff/js07/fonetika/materialy/ch02s03.html>>

Lingvistika operuje s určitou rovinou zobecnění a optických značek, které vyhovuje fonetická transkripce. V současné době lze dokonale zaznamenat řeč pomocí různých technologií, jako jsou zvukové nahrávky a podobně. Ačkoliv dnes již existují přesné metody analýzy řeči, význam transkripce je stále výrazný, a to především při studiu cizího jazyka.

V roce 1888 Mezinárodní fonetická asociace vytvořila základ pro Mezinárodní fonetickou transkripci čítající přes sto symbolů. Ta nestanovuje systém konkrétního jazyka. Jakýkoliv jazyk běžně využije pouze určité množství fonémů. *V této práci odpovídá zkratka IPA transkripční abecedě výběru potřebných hlásek pro potřeby transkripce anglického jazyka.*

1.4 Vznik IPA, program asociace

Dříve se používaly různé systémy pro vyjádření výslovnosti a tento stav nebyl výhodný. V 90. letech 19. století se objevilo tzv. reformní hnutí (Reform Movement), jež bylo silně ovlivněno zástupci fonetiky, kteří v roce 1886 vytvořili Mezinárodní Fonetickou Asociaci (International Phonetic Association - IPA), a vyvinuli Mezinárodní Fonetickou Abecedu (International Phonetic Alphabet – IPA¹⁰). Tato asociace, která funguje dodnes, měla velký vliv na další rozvoj vyučování výslovnosti. Především sestavili celistvý seznam fonetických znaků, naposledy revidovaný v roce 2005 (viz příloha č. 1).

IPA si stanovila primární úkol: „The aim of the IPA is to promote the scientific study of phonetics and the various practical applications of that science.“¹¹

Výuka *řečových dovedností*¹² je koncipována podle zákonitostí, jimiž se zabývali mnozí lingvisté i pedagogové. Z didaktického hlediska je vhodnější začínat s poslechem, po kterém následuje samotný mluvený projev. Podle odborníků z IPA předchází mluvený projev ostatním řečovým dovednostem (srov. Celce-Murcia 1996: 3).

¹⁰ IPA je zkratka pro oba názvy: International Phonetic Association i International Phonetic Alphabet.

¹¹ International Phonetic Association [online]. 2005, poslední revize 2011 [cit. 2011-03-24]. <<http://internationalphoneticassociation.org/>>

¹² Mezi jazykové dovednosti patří psaní, čtení, mluvený projev a poslech (angl. writing, reading, speaking, listening).

Členové Asociace s mnoha zkušenostmi s výukou cizích jazyků předkládají a zastávají tyto názory, osvědčené v praxi: (překlad autora)

1. „Při výuce cizího jazyka mají přednost zvukové aspekty jazyka a měly by být vyučovány nejdříve.“
2. „Výsledky fonetického zkoumání by se měly začlenit do výuky jazyka.“
3. „Učitelé musí být náležitě proškoleni o problematice fonetiky.“
4. „Stejně tak i žáci by měli projít kurzem fonetiky, aby si zafixovali dobré řečové návyky.“

Transkripce jako součást fonetiky by tedy také měla být zastoupena.

1.5 Od 40.let do současnosti

Čtyřicátá a padesátá léta 20. století jsou spojena s nácvikem tzv. minimal pairs (minimální páry). Aitchison (2003:46) definuje tento termín: „This is the smallest amount by which these two words could differ and still remain distinct forms.“ Tato metoda se rozšířeně využívá i v dnešní praxi a je založena na následujícím postupu: „...the teacher (or a recording) models a sound, a word, or an utterance and the students imitate or repeat.“ (Celce-Murciaová 1996:3)

Nejčastější pomůcky, které se využívají při tomto postupu, jsou fonetické tabulky, čerpající ze studia fonetiky a tvorby jednotlivých hlásek. Dodnes se ve výuce fonetiky využívají tzv. *phonetic charts* (o nich více v 5. kapitole). Mohou sloužit pro demonstraci existence tohoto jevu (například minimal pairs), nebo pro samotné seznámení se s jednotlivými znaky. Učitel a studenti používají pracovní listy se slovy, které nesou distinktivní rysy. Často jsou slova uspořádána vedle sebe do sloupců, tudíž je porovnání kvality snazší. Seznamují se zde s grafickým záznamem fonémů.

Šedesátá léta, ovlivněná kognitivním přístupem, popírala důležitost výuky výslovnosti ve prospěch výuky mluvnických struktur a slovní zásoby. (Celce-Murciaová 1996: 5) Je zřejmé, že cizí jazyk a jeho výslovnost je velice těžké obsáhnout, soustředíme-li se výhradně na drilování výslovnosti mimo jazykový kontext rodilých mluvčích. Od 80. let do současné doby se nejvíce uplatňuje tzv. *communicative approach*. Tento přístup, který ve velké míře rozvíjí komunikační kompetence studentů a žáků by měl neustále zaujímat centrální místo mezi metodami

výuky. Základním principem je udržovat určitou úroveň výslovnosti, která usnadní následnou komunikaci v cizím jazyce. Cílem samozřejmě není naučit žáky mluvit jako rodilý mluvčí, ale ulehčit jim cestu k dorozumění. Celce-Murciaová (1996:11) zdůrazňuje:

„The underlying philosophy ... is simple: Only through a thorough knowledge of the English sound system and through familiarity with a variety of pedagogical techniques, many of which should be communicatively oriented, can teachers effectively address the pronunciation needs of their students.“

1.6 Různé podoby transkripce

„Transkripce nemůže zachytit všechny existující varianty hlásek. Byla by příliš složitá, kdyby je zachytit měla. Pro správnou zvukovou interpretaci slova uvedeného v transkripčních znacích tedy neplatí vždy laické hledisko *čti, jak vidíš napsáno*, nýbrž zásada *čti tak, jak víš (nebo máš vědět), že se předepsané elementy mají vyslovit v daném kontextu*.“ Skaličková (1982: 15)

Pro zaznamenání zvukové podoby se běžně využívá fonetická abeceda znaků, psaná latinkou. Fonetická transkripce může mít několik podob vyjádřených symboly. Skaličková (1982) předkládá dva typy transkripcí. Jednou z nich je běžně užívaná, *abecední transkripce*. Každý jazyk si musí přizpůsobit systém grafému podle svých specifických potřeb. Rozdíly mezi individuálními typy transkripcí (přepisů) jsou minimální, založené především na odlišné diakritice a jiných zvláštnotech daného systému, „tj. sestavené z písmen existujících abeced, případně doplněných diakritickými znaménky a stylizovanými znaky pro speciální hlásky (taková je např. mezinárodní transkripce).“ (Skaličková 1982:) Systém IPA tedy můžeme zařadit mezi alfabetské fonetické systémy. Dodržují zásadu korespondence 1:1. Každé hlásce odpovídá jediné písmeno a grafém musí mít přiřazenu jen jedinou hlásku. Počet hlásek v abecedě není dostačující, a proto se přidávají další značky. Dalším ze známých variant zápisu zvuků je *analfabetická (nealfabeická) transkripce*. Jako třetí se uvádí *ikonická transkripce*. Tvůrce její varianty *Visible Speech*, Alexander

Melville Bell, předpokládá, že značky tohoto systému dokážou zachytit pozici mluvidel přesněji v porovnání s abecední transkripcí.¹³

Slovo transkripce má více významů. Lingvistika rozlišuje transkripci **fonetickou** a **fonologickou**. Urbanová (1998: 29) popisuje tyto dva druhy transkripce následovně: „(a) *Phonetic transcription*: a symbol represents sound, phoneme variants have their own symbols. (b) *Phonological transcription*: a symbol represents a phoneme including its phoneme variants.” Fonologická transkripce, jejíž znaky se píší mezi lomítka „/ /“, se zapisuje pomocí fonémů (alofonů), a přesně neodpovídá výslovnosti.

Na druhou stranu, fonetická transkripce, kterou lingvisté zapisují pomocí hranatých závorek „[]“, má za úkol zaznamenat výslovnost co nejpřesněji. Existuje i zjednodušená forma fonetického přepisu. Mezinárodně uznávané znaky jsou nahrazeny podobnými hláskami, které jsou jim v daném jazyce nejbližší. V příloze č. 2 jsou uvedeny příklady různých podob transkripce.

¹³ http://en.wikipedia.org/wiki/Phonetic_transcription, poslední změny 10.dubna 2011 v 01:39.

2 Využití transkripce ve výuce výslovnosti

Angličtina jako nový cizí jazyk pro žáky představuje další zátěž pro poznávací procesy (paměť a myšlení). Na základě historického vývoje, kdy se angličtina obohacovala a rozšiřovala svoji slovní zásobu, přibylo mnoho výrazů s obtížně předvídatelnou výslovností na základě pravopisu. Roach (2000: 1) upozorňuje na zavádějící podstatu pravopisu: „Because of the notoriously confusing nature of English spelling, it is particularly important to learn to think of English pronunciation in terms of phonemes rather than letters of the alphabeth...“ Pravopis a výslovnost prošli mnoha vývojovými změnami a tudíž se podstatně liší.

2.1 Postoje a přístupy (IPT approach)

Tato kapitola je zaměřena na to, jakou formou lze pojmout transkripci v hodinách anglického jazyka, na výhody a nevýhody různých postupů. Názory na využití fonetické transkripce při výuce cizího jazyka se liší. Učitelé začlenění transkripce do výuky často přehlížejí a hovoří o ní jako o ztrátě času. Najdou se však i její zastánci. Ti nabízejí seznam výhod, které studentům pomohou při osvojení správné výslovnosti. Kromě otázky diskutované v kapitole *1 Cíle výuky výslovnosti*, zabývající se problémem, k jakému modelu výslovnosti bude učitel vést své žáky, nelze opomenout další neméně důležitý aspekt. Otázka zní: kdy, tedy za jakých okolností, použít fonetické symboly v hodinách angličtiny?

Momphean (2005) ve své stati pokládá další otázku:

„An important question is what can be done to use phonetic notation without neglecting any essential language skill and/or component of the language syllabus.“ (Momphean 2005: 50)

Na základě mnoha prací o výuce výslovnosti, v nichž jsou diskutovány různé možnosti, teoretické přístupy i praktické ukázky (srov. Celce-Murcia 1996, Scrivener 2005) lze vyhodnotit význam použití záznamu zvuku spíše jako typ doplňující metody.

Nyní zmíním zásadní přístup, kterým je integrace, neboli *včlenění*. Kenworthy (1987) se přiklání ke strategii, která zcela odmítá izolovanou výuku výslovnosti. Nepochybně je vhodné začlenit práci s výslovností do každé vyučovací činnosti

podle potřeby a neomezovat ji na samostatné hodiny. Jinak se učitel může chybně domnívat, že se již dostatečně věnoval procvičování zvuků, a v jiných hodinách se podobné práci vyhne. Tento přístup je znám jako „**integrated pronunciation teaching**“ (dále jen IPT). Mompean (2005: 50) jej vztahuje na výslovnost **včetně fonetického zápisu**. Následující názory demonstrují jeho výhody.

- Výslovnost nepředstavuje izolovaný jev a neomezuje se na konkrétní hodiny.
- Pravidelnost zdůrazňování správné výslovnosti a využití fonetického zápisu je efektivnější než ojediněle vedené kurzy zaměřené na výslovnost.
- Aplikace IPT při zdokonalování jazykových dovedností jako reading, listening, speaking.

Učitel by měl v hodině navodit atmosféru důvěry a podpořit vnitřní motivaci žáků k tomu, aby se sami ptali na správnou výslovnost slov, se kterými se setkají v textu. Dalším podnětem je chybná interpretace výslovnosti. Jakmile k tomu dojde, je vhodné upoutat pozornost žáka ke konkrétnímu jevu a zaměřit se na něj. Tímto krokem splníme výše zmíněnou zásadu IPT a vyhneme se odděleným hodinám cíleně zaměřeným na pouhou výslovnost.

Učitel musí brát v úvahu i nevýhody, které jsou s použitím transkripce spojeny. Jedná se především o málo rozšířený systém IPA v českém školství (viz kapitola 3.1 Transkripce a učitel). Kontakt s transkripční abecedou však nemůžeme vyloučit, jelikož každý student jazyka pracuje s materiály, slovní zásobou a slovníky, kde je možné se s fonetickým zápisem setkat. Další z překážek představuje věková a vědomostní úroveň studentů, u které lze transkripci použít.

Seznámení žáků s transkripčními znaky by mělo být postupné, nenásilné a efektivní, založené na principu přiměřenosti. Mompean (2005) rozlišuje dvě fáze.

1. the introductory stage
2. the post-introductory stage

The introductory stage (fáze seznámení)

První, úvodní fáze, netrvá více než pár minut. Cílem je uvést konkrétní symbol a připravit žáky na následné praktické využití, ale také *zdůraznit a ozřejmit žákům, že se jedná o faktickou kvalitativní odlišnost mezi českými a anglickými fonémy, přestože se zdají podobné*. Podrobné informace týkající se prezentace fonémů popisuje Underhill (2005) ve své videolekci¹⁴ Druhá fáze je zaměřena na procvičování a upevňování znalostí symbolů. Ty později tvoří základ pro různé činnosti. Princip přiměřenosti je splněn v případě individuálního přístupu k vyučovací skupině.

Zásada č.1:

Vybrat pouze některé symboly/zvuky a nepředkládat žákům vše najednou. Vliv může mít efekt novosti. Je snazší si zapamatovat jeden nebo dva neznámé symboly než celý set. První zásada také doporučuje zaměřit se na jevy, které mohou působit potíže. Mezi ně patří např. cat [æ] nebo ago [ə].

Zásada č. 2:

Opřít se o mateřštinu. V porovnání s bodem č. 1 může zásada č. 2 působit protikladně. Navrhuje učitelům začít s podobnými symboly, které odpovídají zvukům z mateřského jazyka, což by napomohlo porozumění. I zde se setkáme s problémy, jako asimilace znělosti, znělost hlásek, atd. V tomto případě se první dvě zásady spojují. Opět je třeba zdůraznit odlišnost českých a anglických fonémů, zejména pokud jde o samohlásky.

Zásada č. 3:

Podpořit stěžejní myšlenku této zásady - názornost („making phonetic symbols visually attractive“). Vycházíme z poznávacích procesů, konkrétně ze smyslového vnímání. Vizuelní znázornění zařadil Fontana (1997: 156) mezi řadu strategií pro zvýšení výkonnosti dlouhodobé paměti „Obrázky mohou pomáhat

¹⁴ UNDERHILL, A. Introduction to Teaching Pronunciation Workshop – Adrian Underhill (COMPLETE) [online].04.03.2011 [cit. 2012-02-27]. Dostupné z: <<http://www.youtube.com/watch?v=1kAPHyHd7Lo>>

k zapamatování látky a jsou užitečné jako záložní podoba toho, co člověk čte nebo slyší.“ Názorné vyučování není určeno výhradně pro mladší žáky. Jakékoliv schematické obrázky, zjednodušení symbolu (např. schwa [ə] připomíná šneka) usnadní srozumitelnost a přitáhne žákovu pozornost. Příloha č. 3 je určena obrazovému materiálu se schématem určeným pro názorné vyučování.

Zásada č.4:

Přesvědčit žáky o užitečnosti transkripce v zájmu dobré výslovnosti. Výhledově lze určit hned několik výhod, s nimiž je dobré třídu seznámit. Poukážeme na samostatnost v průběhu dalšího studia jazyka při práci se slovníkem. Bližší cíle představuje možnost samostatně se učit, popřípadě procvičovat slovíčka později, mimo třídu a bez pomoci učitele. Dlouhodobým cílem by mělo být dosažení realistické výslovnosti nových a neznámých slov na základě transkripce, tedy aniž žáci slyší slovo vyslovené.

Zásada č.5:

Vyhnout se nedůvěře. Začleňování transkripce do výuky je postupné, nenásilné. Strach z neznámého může vystřídat lhostejnost. Je však třeba počítat s tím, že transkripce není vhodná pro všechny. Žáky s poruchou učení (dyslexie a dysgrafie), kteří zápasí se čtením a pravopisem, by další symboly a znaky mohly zmást.

Post-introductory stage (následující fáze)

Do této fáze jsou zahrnuty strategie založené na užívání fonetického zápisu v rámci přístupu IPT. Momhean (2005: 3) navrhuje jedenáct strategií. Zde jsou zmíněny pouze strategie vhodné pro věkovou skupinu žáků 2. stupně základní školy. Ostatní doporučuje studentům starším patnácti let a dospělým.

Strategie:

- Přimět žáky k samostatnému vyhledávání slovní zásoby a výslovnosti ve slovnících
- Od samého počátku předkládat příslušné symboly (tzn. nenahrazovat je zjednodušenou formou)

- Začlenit různé druhy úkolů:
 - 1) fill-in-the-gaps exercise
 - 2) sorting exercise
 - 3) multiple-choice item
 - 4) matching exercises

- Využít zábavné texty a úkoly:
 - 1) jazykolamy zaměřené na jednu hlásku nebo na kontrast dvou hlásek
 - 2) vtipy a říkanky
 - 3) přísloví

15

Další přístup, který však upřednostňuje odlišný způsob prezentace fonémů a jejich symbolů, navrhuje Underhill.¹⁶ Nejedná se o integrovanou metodu. „*The idea is to take the pronunciation from the head out of the head into the body. To make pronunciation a physical activity.*“ Jedná se o propojení fonémů a jejich grafických symbolů. Detailněji je tato metoda rozpracovaná v kapitole 5.3 *Efektivita využití tabulky fonémů ve výuce*, protože je více propojená s tabulkou fonémů, které se kapitola věnuje.

¹⁵ MOMPEAN, J.A. *Taking Advantage of Phonetic Symbols in the Foreign Language Classroom* in Proceedings of the Phonetics Teaching and Learning Conference [online]. 2005 [cit. 2012-02-25]. Dostupné z <<http://www.phon.ucl.ac.uk/home/johnm/ptlc2005/pdf/ptlcp28.pdf>>.

¹⁶ UNDERHILL, A. Introduction to Teaching Pronunciation Workshop – Adrian Underhill (COMPLETE) [online]. 04.03.2011 [cit. 2012-02-27]. Dostupné z: <<http://www.youtube.com/watch?v=1kAPHyHd7Lo>>

3 Současný stav na školách

Cílem této kapitoly je zjistit současný stav používání transkripce a fonetických symbolů v angličtině na 2. stupni základních škol. Ten jsem zjišťovala mezi učiteli a žáky pomocí dotazníků. Prostor pro vyjádření jsem poskytla i několika učitelům z víceletých gymnázií.

3.1 Transkripce a učitel

Atkielski ¹⁷ shrnuje přístup učitelů k použití systému IPA.

„(ESL/EFL) teachers are often reluctant to use phonetic transcription because they are unfamiliar with it, and the odd appearance of the IPA makes it seem complicated to them. However, the International Phonetic Alphabet is very easy to learn, and in many situations the use of phonetic transcription can save time and facilitate the teaching of concepts related to the spoken language.”

V této kapitole se budu věnovat praxi na českých základních školách a nižším stupni osmiletého gymnázia. Na základě dotazníků určených učitelům anglického jazyka se pokusím zjistit, do jaké míry a v jaké podobě je transkripce v současné době využívána jednotlivými vyučujícími na různých školách. Informace a zkušenosti učitelů jsem sbírala na devíti základních školách a třech víceletých gymnáziích v různých městech České republiky. Jejich výběr byl náhodný. Na dotazník odpovídalo 25 učitelů anglického jazyka (18 ze základních škol, 7 z nižšího stupně víceletých gymnázií). Zajímal mě postoj a názor učitelů na použití fonetické transkripce v hodinách angličtiny. Tento průzkum nemá za úkol zobecnit celkový stav, ale spíše zjistit pohled dnešních učitelů na jiný způsob výuky výslovnosti, komentovat argumenty pro a proti této metodě, a hledat optimální východisko vhodné jak pro učitele, tak pro jejich žáky. Z hlediska zjišťovaných skutečností není důležitý věk, ale spíše odborná příprava, kterou učitelé prošli. Mezi respondenty jsou

¹⁷ ATKIELSKI, A. *Using Phonetic Transcription in Class* [online]. 2005 [cit. 2012-03-12]. Dostupný z <http://www.atkielski.com/ESLPublic/Phonetics%20%20Using%20Phonetic%20Transcription%20in%20Class.pdf> (s. 10)

absolventi anglistiky, ale i učitelé rekvalifikovaní z jiných jazyků. K tomuto aspektu budu přihlížet při vyhodnocování zjištěných názorů.

Vlastní průzkum byl motivován nedostatkem údajů o současném stavu této problematiky. Odborná literatura předkládá pouze výhody a nevýhody transkripce. České zdroje podobné údaje neuvádí.

3.1.1 Dotazníkový průzkum

Předložený dotazník obsahuje dvanáct otázek (viz příloha č. 4). Každou z nich okomentuji, popřípadě doplním tabulkami s výsledky pro ZŠ a osmiletá gymnázia. Gymnázia jsou zahrnuta kvůli porovnání; učitelé by mohli klást vyšší požadavky na své studenty. První otázka je analyzována z hlediska kvalifikace učitelů. Je to jeden z faktorů, který může ovlivnit, zda se transkripce během lekcí angličtiny objeví. Ostatní otázky jsou založeny na zkušenostech z vlastní praxe. Data jsem získala na dvou různých typech škol a v tabulkách jsou označeny zkratkou: ZŠ (základní školy), G (nižší stupeň osmiletých gymnázií). *Zkratka IPA zde odkazuje na jeho britskou verzi s fonémy využívanými v britské angličtině.* K otázce nejdříve přidávám komentář, poté následuje tabulka s výsledky.

Otázka č.1: Myslíte si, že je nutné žáky na ZŠ seznamovat s fonetickou transkripcí?

Učitele, kteří se zúčastnili průzkumného šetření, jsem rozdělila do dvou skupin podle kvalifikace vzhledem k jazyku, který učí. V první skupině jsou to absolventi vysoké školy v bakalářském nebo magisterském oboru Anglický jazyk (vysokoškolské vzdělání). Druhou skupinu reprezentují absolventi vysoké školy jiného jazykového zaměření, např. ruština, němčina (rekvalifikace). Způsobilost k výuce anglického jazyka získali v rámci akreditovaných kurzů a školení, nikoliv na vysoké škole. Informace o jejich vzdělání jsem získala na základě osobního rozhovoru nebo e-mailové korespondence.

Patnáct učitelů na základních školách, z nichž 12 jich je kvalifikováno, potvrzuje nutnost seznámení žáků s fonetickou transkripcí. Náhodný výběr respondentů ukazuje, že převažují učitelé s odbornou kvalifikací. Byli seznámeni se základy fonetiky a fonologie a berou ji jako nedílnou součást jazyka. Toto zjištění dokládá smysl zavedení transkripce do hodin s větší pečlivostí a intenzitou.

Tabulka č. 1: Fonetická transkripce na základních školách

	Vysokoškolské vzdělání	Rekvalifikace	Celkem
ANO	12	3	15
NE	1	2	3

Ačkoliv by se dal očekávat téměř stoprocentní výsledek pro variantu „ano“, jelikož by se mělo jednat o náročnější typ školy, i na osmiletých gymnáziích se někteří učitelé vyhýbají transkripci. A to dokonce i ti, kteří se s ní setkali v rámci svého studia. Dva ze sedmi dotázaných uvedli, že není nutné, aby se s ní žáci blíže seznámili.

Tabulka č. 2: Fonetická transkripce na víceletých gymnáziích

	Vysokoškolské vzdělání	Rekvalifikace	Celkem
ANO	5	0	5
NE	2	0	2

Výsledek náhodného průzkumu ukázal, že učitelé jsou nakloněni používání transkripce ve školách. Sedmnáct z dvaceti vysokoškolsky odborně vzdělaných angličtinářů souhlasí, pouze tři jsou proti zavedení transkripce do výuky. Z 25 dotázaných celých 80% odpovědělo, že je nutné žáky s fonetickou transkripcí seznamovat. Vystává otázka, jakým způsobem předložit celistvý koncept této metody.

Tabulka č. 3: Celkový výsledek na obou typech škol v (%).

	vysokoškolské vzdělání	rekvalifikace	Celkem	celkem v %
ANO	17	3	20	80%
NE	3	2	5	20%

Otázka č.2: U jaké věkové kategorie (v jakém ročníku) by bylo nejvhodnější začít?

Otázka byla otevřená, proto se tabulky pro jednotlivé typy škol liší. U této otázky dochází k velmi širokému rozporu. Na jedné straně se můžeme setkat s úspěšnou aplikací již ve 4. ročníku (vyučující působí na prvním i druhém stupni ZŠ). „Začínáme už od čtvrté třídy. Jednou za dva měsíce jeden znak. Učí se ho psát ve slovníčku jako v písance a učíme se ho používat.“ Na straně druhé se objevila varianta vůbec nezapojoovat transkripci do výuky. Nejčastější odpovědí, a tedy jakýmsi průměrem, byl 6. ročník, což odpovídá primě víceletého gymnázia. Osmá a devátá třída je zmíněna s podmínkou vyššího věku žáků. Dva respondenti doporučili i v tomto ročníku pouze výjimečné využití. Jedna odpověď dokonce doporučuje seznámení ve všech ročnících, tzn. již od začátku výuky angličtiny. Nejde o přesně specifikovaný časový údaj. Každá škola na základě Školního vzdělávacího programu může začít s výukou už v prvním či druhém ročníku. V tomto ohledu se snadněji se pracuje se čtvrtým ročníkem než se začátečníky. V prvních letech studia angličtiny bych se spíše přiklápěla k učitelé jako vhodném vzoru výslovnosti.

Tabulka č. 4: Věkové kategorie na ZŠ

Ve všech ročnících	od 4. ročníku	od 6. ročníku	Od 7. ročníku	v 8. a 9. ročníku	vůbec
1	4	8	1	2	2

Zajímavý výsledek tří odpovědí, kdy učitelé doporučují využít transkripce a ukázat ji žákům od začátku výuky, se objevil na i gymnáziu. Pouze dva respondenti odpovídali ve prospěch 6. ročníku (tedy 1. roku na víceletém gymnáziu). V porovnání se základní školou to není vysoké číslo. Dva názory nedoporučují transkripci vůbec.

Tabulka č. 5: Věkové kategorie na VG

Od začátku výuky AJ	od 6. ročníku	Vůbec
3	2	2

Celkové výsledky jsou překvapující vzhledem k podobným výsledkům dvou věkových kategorií. Pokud sečteme možnosti („ve všech ročnících“, „od 4. ročníku“ a „od začátku výuky“), což může odpovídat prvnímu stupni ZŠ (6/7 – 11/12 let), vyjde číslo 8. Pouze o 3 více, tedy 11 respondentů, souhlasí se začátkem v první polovině druhého stupně. Dvakrát se objevil názor využít transkripci pouze okrajově až od 8. či 9. ročníku, a to podle schopností žáků. Čtyři z 25 odpovědí jsou zcela proti v jakémkoli věku u žáků jakékoliv úrovně.

Tabulka č. 6: Celkové výsledky na obou typech škol

1. stupeň (6/7- 11/12let)	2. stupeň (11/12let-13/14let)	2. stupeň (13/14let-15/16 let)	Vůbec
8	11	2	4

Otázka č.3: Jak často používáte fonetický přepis anglických slov při výuce anglické výslovnosti?

Odpověď „každou vyučovací hodinu“ znamená obvykle ano, pravidelně. Někteří respondenti doplnili i svůj komentář, většinou se jednalo o doplnění odpovědi. „*Piši alespoň jedno slovo, buď na zopakování nebo pro nový výraz.*“ Převažující odpověď „občas“ vystihuje fonetickou transkripci jako doplňkovou, nikoliv primární metodu ve výuce výslovnosti. Není sice specifikováno, zdali se jedná o časté používání či náhodné využití. Vytvořil se zde ale potenciál pro následné rozvíjení dovedností na základě transkripčních znaků (dohromady 22 spíše kladných odpovědí).

Tabulka č. 7: Četnost využití transkripcie v hodinách

	každou vyučovací hodinu	občas	Nikdy
ZŠ	3	12	3
G	4	3	0
Celkem	7	15	3

Otázka č. 4: Jakou formu přepisu používáte (byste používal/a) pro transkripci ve slově „competition“?

K této otázce se vyjádřili všichni respondenti, ačkoliv transkripci nepoužívají. Na příkladech se seznámili s jednotlivými způsoby zápisu, třetí varianta (své vlastní znaky) mohli sami doplnit. Téměř jedna třetina (8) je otevřená použití mezinárodní abecedy IPA. Jsou srozuměni s obtížností a prací navíc s dalším systémem. O tři více (11) by volilo druhou variantu, a to zjednodušenou transkripci, která spočívá ve vynechání neznámých znaků z IPA (např. [ʃ], [ɒ], [ə]). Třetí nabídnutá možnost měla odhalit, zda si někdo z vyučujících nevytvořil svůj vlastní systém. Dva příklady se objevily, jednalo se však o kombinaci IPA a českých písmen. V obou případech vypadal zápis následovně: [kompə´tiʃn]. Čtyři respondenti uvedli zároveň dvě varianty, a to v závislosti na věku. Mladším zjednodušený systém, starším IPA. Konkrétní zdůvodnění následuje v otázce č. 5. Celkový výsledek 12 pro mezinárodní transkripci vystihuje necelou polovinu.

Tabulka č. 8: Typ používané transkripce

	IPA	Zjednodušenou variantu	Své vlastní znaky	IPA a zjednodušenou variantu
ZŠ	6	8	2	2
G	2	3	0	2
Celkem	8	11	2	4

Otázka č. 5: Komentáře k otázce č. 4:

V této části shrnu konkrétní důvody, které učitelé uvedli k vybrané možnosti v otázce č. 4. Respondenti okomentovali svůj výběr a mohli tím vyjádřit postoj k variantám fonetického zápisu. Otázka tedy zní: „Proč byste vybrali právě tento systém?“

IPA

- kvůli slovníkům a učebnicím, samostatné práci s transkripcí
- žáci se vyhnou následnému přeučování zjednodušené varianty
- pasivní znalost IPA je dostačující

Pozn. Ačkoliv je zmíněno méně argumentů než k následující variantě, jsou více hodnověrné.

Zjednodušená varianta

- rychlejší, snazší, srozumitelnější pro pochopení a použití
- srozumitelnost v porovnání s IPA, kterou nejsou žáci schopni přečíst
- využití známých českých grafémů pro hlásku
- snazší uplatnění u samostatné práce
- Tyto postřehy nemusí být založeny na objektivním, ale spíše subjektivním vnímání.

Vlastní znaky

- lépe si zapamatují, co jim srozumitelně napsal učitel a žáci provedou úpravy podle svého

Vymyšlená a neexistující forma může být do budoucna překážkou k osvojení skutečných transkripčních znaků.

IPA i zjednodušená varianta (v průběhu let)

- v nižším ročníku zjednodušená varianta, v 8. a 9. třídě IPA

Zde narážíme na problém přeučování z nepotřebného na nové.

Každý názor je s největší pravděpodobností založen na vlastní zkušenosti z praxe učitelů.

Nesrozumitelnost transkripčních znaků může plynout z nedostatečné obeznamení učitelů se systémem. Z mého pohledu se žáci na základních školách

učí v různých předmětech i náročnější poznatky. Pokud učitel zvládne svoji úlohu uvaděče a předloží transkripci srozumitelně se všemi jejími klady i zápory (viz kapitola 2.1 *Postoje a přístupy*), lze výše zmíněné argumenty, mimo argumenty k IPA, vyvrátit.

Otázka č. 6: Jaké pomůcky používáte (byste používal/a) k seznámení žáků s fonetickým přepisem slov?

Ačkoliv jsem předpokládala, že někteří respondenti odpoví záporně na otázku, zda-li využívají transkripci v hodinách, nechtěla jsem je vyloučit z hodnocení následujících otázek. Mohli vybírat i více možností najednou. Následující pořadí je sestupné. Největší zastoupení (14) má seznam slovíček v pracovním sešitě či učebnici (podrobný rozbor v kapitole 4 *Typy transkripčních abeced v učebnicích AJ*). Jedná se o nejčastěji doporučený zdroj poskytnutý učitelem žákům pro samostatné čerpání informace o výslovnosti slov, který je zprostředkovaně seznamuje s fonetickou abecedou.

Výstup tohoto zjištění by mohl ukázat směr, kterým by mělo vést zdokonalení pomůcek, materiálů a metodických příruček pro učitele jdoucí touto cestou. Jedenáct hlasů získala možnost vlastního zápisu na tabuli. Pokud by se prokázala aplikace IPA jako nejlepší řešení pro většinu žáků, tato varianta by nemusela zcela naplnit očekávaný výsledek (tedy úspěšné propojení znalosti fonetických znaků a srozumitelné výslovnosti), a to kvůli převažující tendenci používat zjednodušenou variantu. Slovníky by doporučila asi třetina dotázaných (8). V tomto ohledu záleží na vhodně vybraném typu slovníku. Stručný návrh vhodných a nevhodných publikací je v kapitole 5.1 *Výslovnost ve slovnících*. Čtyři respondenti vybrali tři alternativy (v tabulce označení „možnost e“), tedy slovníky, seznam slovíček a vlastní zápis, najednou.

Z praktického hlediska to může působit efektivně pouze za předpokladu, že se dodrží *jednotnost transkripčního systému* ve výuce. Variantu „jiné“, kam bylo možno doplnit vlastní pomůcku, využívají dva vyučující. Týká se to především tabulky fonetických znaků (phonetic chart) ve formě nástěnného plakátu.

- a) slovníky
- b) wordlist v pracovním sešitě či učebnici
- c) vlastní zápis na tabuli
- d) jiné
- e) více alternativ

Tabulka č. 9: Pomůcky

	a)	b)	c)	d)	e)
ZŠ	5	11	6	1	4
G	3	3	5	1	0
Celkem	8	14	11	2	4

Otázka č. 7: Vyžadujete, aby si žáci vedli své vlastní slovníčky, kde je vyhrazen prostor i pro výslovnost?

V dřívějších vydání učebnic Project, Oxford University Press byl přiložen seznam slovní zásoby bez přepisu výslovnosti i překladu pro české studenty. Práce se slovní zásobou však není pouze záležitostí obsahu učebnic. Můžeme předpokládat, že určité množství slov máme k dispozici i s fonetickým přepisem a českým překladem. Během výuky často učitel i žák narazí na nové neznámé slovo. Jeho prezentace sestává nejen z formy, významu a jeho použití, ale také správné výslovnosti. Důsledné dodržování zápisu i s fonetickou variantou by mohlo vyřešit *zavedení vlastního slovníku*. Učitelům jsem položila výše zmíněnou otázku. Výsledek není jednoznačný. Tři pětiny učitelů (15) požadují samostatný prostor pro zápisky slovní zásoby a výslovnosti. Celé dvě pětiny (10) se tímto nezabývají. Často jsem se setkala s argumentem, že transkripci mají uvedenou v učebnicích či pracovních sešitech. Právě zde ale narazíme u žáků na nedostatečnou schopnost správně vyslovit neznámá slova samostatně, pouze na základě transkripce. Tato otázka také nepřímou odpovídá na nevyřčenou otázku, kolik vyučujících pracuje se žáky s transkripčními znaky (jakékoliv varianty). Poznámky o výslovnosti se mohou realizovat i do sešitu, se kterým žáci běžně pracují v hodinách.

Tabulka č. 10: Vlastní slovníčky

	ANO	NE
ZŠ	10	8
G	5	2
Celkem	15	10

Otázka č. 8: Jsou ve Vaší učebně cizích jazyků k dispozici materiály s tematikou o zaznamenávání výslovnosti pomocí transkripčních znaků (např. tabulka fonémů)?

V tomto případě zjišťuji, jak podnětné prostředí se vyskytuje a jaké názorné pomůcky učitelé používají v současných jazykových učebnách angličtiny ve vztahu k transkripčním znakům. V případě, že učitel s těmito znaky pracuje, je nezbytné, aby byla neustále k dispozici názorná pomůcka. Závěsné obrazy může nahradit malý přenosný plakát či vlastnoručně vyrobené pomůcky karty a obrázky. Výsledek ukázal, že dvě třetiny dotázaných (16) s ničím podobným nepočítají. Mnohé školy vlastní různé pomůcky a plakáty z renomovaných nakladatelství, které získaly jako přílohu k publikacím a knihám. Stačí je pouze prakticky využít a vyvěsit do prostoru odborných učeben mezi ostatní obrazy. Čím více je budou mít na očích, tím častěji si lektoři vzpomenou na zde zmiňovaný aspekt ve výuce jazyků.

Tabulka č. 11: Podpůrné materiály v učebnách:

	ANO	NE
ZŠ	5	13
G	4	3
Celkem	9	16

Otázka č. 9: Jaké učebnice angličtiny používáte? Jak je zde řešena otázka transkripce?

Následující schéma zobrazuje seznam současně používaných učebnic. Nejvíce rozšířenou učebnicí se s převahou stal Project, 2nd Edition, Oxford University Press; pětidílná učebnice angličtiny schválena MŠMT ČR. Tato publikace se používá na základních školách i víceletých gymnáziích. Otázce transkripce se více

věnuji v kapitole 4 *Typy transkripčních abeced v učebnicích AJ*. Je zde použit transkripční systém IPA. Někteří respondenti uvedli více knih najednou, například Open Doors z nakladatelství Oxford University Press. Další pětidílná učebnice „Join Us“ z nakladatelství Cambridge má i internetovou podporu. Jedná se o slovní zásobu ve zvláštním slovníčku, který je volně ke stažení na webových stránkách nakladatelství. Jako u jedné z mála učebnic je zmíněn transkripční systém a jeho použití. „Výslovnost je u každého slova uvedena v hranaté závorce. Využívá znaků mezinárodní fonetické abecedy IPA.“ (Join Us 4)¹⁸. Učebnice Headway Elementary z nakladatelství Oxford University Press se využívá na víceletém gymnáziu. Transkripční symboly se objevují jen v základní rovině u přepisu slov a seznamu fonémů podle IPA.

Tabulka č. 12: Učebnice

	Project	Open Doors	Join Us	Shine	Headway
ZŠ	17	2	1	1	0
G	6	0	0	0	1
Celkem	23	2	1	1	1

Otázka č. 10: Používáte při výuce slovníky pro vyhledávání výslovnosti slovní zásoby?

Podobný dotaz jsem již vyhodnotila v otázce č. 6. Osmkrát *ano* se shoduje s počtem odpovědí na tuto otázku. I přesto je to málo. Práce se slovníkem je zařazena do výstupů v rámci RVP a ŠVP na všech základních školách i víceletých gymnáziích, a proto by se číslo mělo podstatně zvýšit. Celkový počet kladných a spíše kladných odpovědí (22) je však dostačující. Druhým faktorem je vybraný typ slovníku. Touto záležitostí se zabývá doplňující otázka č. 11.

¹⁸ Podpůrné materiály v češtině, zde ke stažení slovní zásoba s fonetickým přepisem

http://www.cambridge.org/servlet/file/level+4+new.pdf?ITEM_ENT_ID=5693307&COLLSPEC_ENT_ID=594

Tabulka č. 13: Slovníky

	ANO	NĚKDY	NE
ZŠ	7	10	1
G	1	4	2
Celkem	8	14	3

Otázka č. 11: Jaké slovníky používáte pro vyhledávání výslovnosti?

Zde jsou na základě průzkumu nejčastěji používané slovníky z níže uvedených nakladatelství. Jedná se jak o překladové dvojjazyčné slovníky, tak pouze anglické výkladové. Je zajímavé, že náročnost těchto slovníků je výrazně diferencovaná. Liší se také typem použitého transkripčního systému.

Fin Publishing, Fragment, Lingea, Oxford University Press.

Otázka č. 12. Připomínky respondentů:

Několik připomínek zde pro ilustraci uvedu. Bohužel, zcela ne všichni využili možnosti rozepsat se a sdílet připomínky k tomuto tématu.

Objevily se zde například skeptické názory či vyjádření nesouhlasu:

- zápis transkripce používám většinou pouze pro zajímavost
- ptala jsem se svých bývalých žáků, nynějších středoškoláků, zda někdy pocítili nějakou nevýhodu plynoucí z faktu, že jsem jim transkripci nedoporučovala příliš studovat; shodli se, že pro základní školu se jim dovednost čtení transkripce nejeví jako důležitá

Někteří mi však poskytli poučné a cenné rady a pozitivní ohlasy:

- považuji za důležité, aby děti uměly správně používat fonetickou transkripci a číst ji
- ačkoliv se žáky, kteří se ještě s transkripcí nesetkali, pracuji teprve chvíli, začala jsem hned na začátku výuky

- transkripci je vždy třeba přizpůsobit věku a znalostem žáků a důkladně jim vysvětlit jednotlivé základní znaky

Dokonce tento dotazník poskytl podnět k zamyšlení:

- nad využitím se budu muset více zamyslet

Závěr:

Celkový výsledek 80% souhlasných odpovědí vypovídá o transkripci jako o podstatné části při výuce anglického jazyka. Uvědomělost učitelů v tomto ohledu je vysoká. Bohužel stejně tak i skepse vůči mezinárodní fonetické transkripci. Velká část dotázaných aplikaci odkládá či vůbec nevyhledává.

Dle mého očekávání, závěrečný výsledek podle kvalifikace učitelů ukázal, že naprostá většina (17 z 20 vysokoškolsky vzdělaných angličtinářů) je otevřena této metodě. Pokud jde o věk žáků vhodný pro postupné seznamování s fonémy a transkripcí, bude to nejspíše 6. třída (prima víceletého gymnázia), s čímž souhlasila téměř polovina učitelů (viz Tabulka č. 6). Pouze o 3 hlasy méně získal podporu i dřívější začátek, tedy již na prvním stupni. Tento minimální rozdíl bych nepovažovala za důležitý a raději bych se přiklonila k první variantě.

Kladnou odezvu, která se týká přístupu k použití transkripce ve výuce, potvrdilo dvacet dva dotázaných. Jedná se o pravidelné, nebo alespoň občasné použití transkripce.

V rozvržení transkripčních systémů stále převládá tendence k užití zjednodušené na úkor mezinárodní transkripce. V metodické části bych ráda našla prostředky, jak motivovat učitele k pozvednutí úrovně jejich jazykových dovedností standardní angličtiny. Následující analyzované otázky dotazníku (6-11) slouží ke sběru dat pro další rozbor, které uvádím v jiných kapitolách. Poznámky k otázce č. 12 jsou různorodé, mohou být podkladem pro širokou diskusi, ale částečně také pro praktickou část této práce.

3.2 Transkripce a žák

3.2.1 Dotazníkový průzkum

V této kapitole bude v centru zájmu žák a jeho pohled a názor na fonetickou transkripci. A to nejen při využití ve škole, ale také v rámci samostatné přípravy na anglický jazyk, který spočívá v opakování slovní zásoby. Jak jsem již zmínila, na základní školu zahrnuji pouze transkripci jednotlivých slov, popřípadě krátkých frází. Zjišťuji, k jakým účelům žáci transkripci při samostudiu používají, a jaký je jejich současný vztah k tématu. Stejně jako kapitola o učitelích, i tento průzkum je založen na vlastním dotazníkovém šetření. Nesetkala jsem se totiž s žádnými studiiemi či průzkumy tohoto typu. Dotazníkové šetření se uskutečnilo pouze na jedné základní škole, nikoliv na víceletém gymnáziu. Zaměřila jsem se na konkrétní žáky 2. stupně *jedné základní školy, a to od 6. do 9. ročníku*. Počet zúčastněných žáků neodpovídá celkovému počtu žáků ve třídě, ale počtu ten den právě přítomných. Proto se u každého ročníku liší celkové množství respondentů. Cílem bylo získat co nejvíce odpovědí a názorů, které v závěru mohou napovědět, jak s jednotlivými třídami později pracovat.

Žáci obdrželi dotazník s osmi otázkami (příloha č. 5). Jedna z nich se týkala ročníku, který navštěvují. Zbývajících sedm se přímo váže k informacím, na jejichž základě se pokusím vytvořit závěr k výše uvedenému záměru. Otázky byly orientovány na pasivní použití transkripce, tzn. její čtení a využití při realizaci výslovnosti. Samotné vyplňování dotazníku předcházelo seznámení (či objasnění a připomenutí termínu) *fonetická transkripce* pomocí názorného příkladu na dotazníkovém listu (beautiful ['bju:trɪfəl]). Jako druhý příklad jsem uvedla na tabuli přepis slov lion ['laɪən] v 6. třídě, a accident ['æksɪdɪnt] v 7., 8. a 9. třídě. Tato slova byla vybraná náhodně s přihlédnutím k lexikální úrovni žáků. Následovaly organizační pokyny ohledně počtu vyplněných odpovědí (pouze jedna), pravdivosti a jednoznačnosti. Žáci měli na výběr dvě možnosti: ANO/ NE. Třetí variantu „nevím“ jsem nenabídla. Spíše jsem počítala s určitým povědomím o dotazované problematice, vlastním názorem a především zkušeností žáků.

Analýza výsledků je rozdělena podle jednotlivých tříd, kde se průzkum uskutečnil. Jedná se o dvě šesté, dvě sedmé, jednu osmou a jednu devátou třídu. Důvod, proč jsem zvolila dvojnásobný počet účastníků ze šesté a sedmé třídy souvisí s výsledky předchozího dotazníku s učiteli. Otázku č. 2 jsem vyhodnotila ve

prospěch 6. třídy, ve které by žáci mohli začít pracovat s fonetickými symboly. Proto bych chtěla zmapovat stav především v tomto a následujícím ročníku. Údaje by měly podhalit, jak by měl učitel v konkrétní třídě začít, popřípadě pokračovat, pokud by chtěl aktivně zapojit fonetický systém do své hodiny.

Žáci odpovídali na následující otázky:

- 1) Víš, k čemu se používá fonetická transkripce při výuce jazyků?
- 2) Setkal/a ses s fonetickou transkripcí v hodině angličtiny?
- 3) Setkal/a ses se s fonetickou transkripcí jinde než ve škole (například ve slovnících)?
- 4) Vyhledáváš si sám/ sama výslovnost slovíček ve slovníku?
- 5) Když se učíš slovíčka, díváš se na to, jak se vyslovují?
- 6) Rozumíš symbolům v závorce u slov v pracovním sešitě?
- 7) Chtěl/a bys znát nový způsob, jak se sám/sama můžeš naučit vyslovovat anglická slova správně?

Těchto sedm otázek jsem rozdělila na tři dílčí okruhy.

- a) Otázky č. 1 a 2 mají úvodní charakter, zjišťují obeznamenost žáků s termínem *fonetická transkripce*, který byl na základě ukázky přiblížen. Nešlo o náповědu, ale spíše o názorný překlad termínu. Druhá otázka je směřována k hodinám angličtiny. Tato otázka se však orientuje k aktivnímu použití ze strany učitele.
- b) Otázky č. 3, 4 a 5 odhalují pasivní znalost transkripce slov a oblasti použití. Zatím do průzkumu nezahrnuji aktivní využití (tedy vlastní zapisování transkripce). Žáci pracují s učebnicemi Project, Oxford University Press. Ve stejnojmenném pracovním sešitě je přiložen seznam slovní zásoby s fonetickým přepisem systému IPA.
- c) Otázky č. 6 a 7 mají spíše praktický charakter. Skutečný výsledek šesté otázky si ověřím v prvním oddílu praktické části. Sedmá otázka zahrnuje motivační aspekt této práce a faktický zájem žáků o něco nového a hypoteticky prospěšného. Jedná se o prospěch, který ještě není přímo prokázán, a je tudíž hypotetický.

Podle těchto tří okruhů vytvořím průběžné závěry, které shrnu na konci kapitoly. Procentuální výsledky zahrnu vždy až do vyhodnocení celého ročníku (týká se 6. a 7. ročníku), u 8. a 9. ročníků se to týká i jednotlivých tříd. Směrodatné pro mě budou výsledky nad 70% (odpovědi zhruba 3/4 dotázaných). Následující analýza je sestavena chronologicky od nejnižšího ročníku. Celkem dotazník vyplnilo 141 žáků.

Šesté třídy zastávají od začátku školního roku nevýhodné postavení kvůli vnitřní diferenciaci. Kolektiv se pojí z bývalých pátých tříd, žáci přichází z jiných škol, dělí se podle prospěchu, sportovních aktivit, a podobně. S tím se vyskytuje i odlišná jazyková úroveň žáků. Stejně tak prošly změnou i další třídy. Díky dotačnímu programu Evropské unie *Individualizace ve výuce* se změnilo studijní skupiny a jejich učitelé. Proto jsem počkala s výzkumem až na začátek druhého pololetí, kdy se tyto rozdíly částečně smazaly a výpovědi žáků byly založeny na zkušenosti z předchozích let, ale i společného posledního půl roku. Další činitel, který ovlivní výsledky, je sám učitel. Každá třída má jiného vyučujícího a ten dosud mohl ovlivnit zkušenost žáků.

3.2.2 Průzkum v jednotlivých třídách

6.A

Průzkumu se zúčastnilo 23 žáků.

- a) Převážná většina dotázaných (21) měla povědomí o tom, k čemu se transkripce používá. Pouze jediný žák uvedl, že se dosud nesetkal v hodinách angličtiny s fonetickou transkripcí, což je velice výhodná pozice, protože pro naprostou většinu se nebude jednat o zcela nový aspekt.

- b) Druhá oblast týkající se pasivního využití při samostudiu neukázala žádné výrazné překvapení. Pouze deset žáků má nějakou zkušenost s transkripcí mimo hodiny angličtiny. Většinou se jedná o slovníky, elektronické a online slovníky. Dalších jedenáct aktivně vyhledává slovní zásobu s výslovností ve slovnících samostatně. Téměř všichni (20) potvrdili, že se při samostatné přípravě a opakování slovíček zaměřují nejen na pravopis, ale také na formu výslovnosti.

- c) Sedmnáct dotázaných tvrdí, že rozumí symbolům fonetické abecedy, které najdou v závorce u slova. Překvapivý a motivující výsledek přinesl vysoký počet kladných odpovědí (19) na nabídku, že by se mohli naučit pravidla výslovnosti.

Tabulka č. 14: Výsledky 6.A

6.A	ANO	NE
1.	21	2
2.	22	1
3.	13	10
4.	12	11
5.	20	3
6.	17	6
7.	19	4

6.B

Průzkumu se zúčastnilo 23 žáků.

- a) V porovnání s předchozí třídou jsou výsledky poněkud jiné. Mnohem více žáků (9) nezná primární smysl fonetické transkripce, ačkoliv 18 se jich s transkripcí již setkalo v hodinách angličtiny.
- b) Výsledky samostatné práce dělí tuto třídu na dvě přibližně stejné poloviny jak ve zkušenostech mimo školní výuku, tak v práci se slovníkem. Přípravu nepodceňuje 18 žáků a kromě ortografické formy se zabývají i zvukovou stránkou slova.
- c) Překvapivě málo, tedy pouze 14 z nich, rozumí fonetickým symbolům. Na závěr opět téměř všichni (20) stojí o to, aby poznali způsob, který by jim pomohl pochopit zvukovou stránku jazyka.

Tabulka 15: Výsledky 6.B

6.B	ANO	NE
1.	14	9
2.	18	5
3.	10	13
4.	13	10
5.	18	5
6.	14	9
7.	20	3

Analýza výsledků 6. ročníku (dohromady 46 žáků)

Celkové výsledky uvedu v procentech (%).

1. 76% žáků ví, jaký aspekt zahrnuje fonetická transkripce.
2. 87% žáků se již v angličtině s fonetickou transkripcí setkala.
3. 50% žáků má tuto zkušenost z mimoškolního prostředí.
4. 54% žáků samostatně vyhledává výslovnost slov ve slovnících.
5. 83% žáků zahrnuje do lexikální přípravy výslovnost.
6. 67% žáků rozumí fonetickým symbolům.
7. 85% žáků se chce seznámit s novou metodou (způsobem), která je připraví k samostatnosti v použití fonetických symbolů.

Tabulka č. 16: Výsledky 6.A + B

6.A+B	ANO	ANO v %	NE	NE v %
1.	35	76%	11	24%
2.	40	87%	6	13%
3.	23	50%	23	50%
4.	25	54%	21	46%
5.	38	83%	8	17%
6.	31	67%	15	33%
7.	39	85%	7	15%

7.A

Průzkumu se zúčastnilo 24 žáků.

- a) První dvě otázky zjišťující stav povědomí o transkripci poskytly velice kladné výsledky. Dvacet žáků má o tématu představu. Téměř stejný počet žáků (21) již má zkušenost s transkripcí z výuky.
- b) Samostatná pasivní práce s transkripcí je z části zastoupena prací se slovníky či jinými zdroji. Aktivní vyhledávání ve slovníkových publikacích se objevuje málo (11). Žáci spíše přihlížejí k výslovnosti známých slov, která se mají naučit (14).
- c) Třináct žáků, tedy více než polovina, přiznalo, že nerozumí symbolům udávajícím výslovnost. Motivační však je jejich ochota začlenit do svého jazykového vzdělání nový systém, který by jim mohl pomoci vylepšit úroveň výslovnosti.

Tabulka č. 17: Výsledky 7.A

7.A	ANO	NE
1.	20	4
2.	21	3
3.	15	9
4.	11	13
5.	14	10
6.	11	13
7.	22	2

7.B

Průzkumu se zúčastnilo 21 žáků.

- a) Povědomí o transkripci je vysoké. Sedmnáct žáků ví, čeho se týká, osmnáct žáků se s ní v hodině angličtiny setkala.
- b) Rozšířené znalosti o tématu z jiných prostředků než z výkladu učitele zde nenajdeme, ačkoliv 12 žáků uvedlo především online slovníky a učebnice. Samostatná práce s transkripcí je minimální, pouze 9 z nich individuálně vyhledává výslovnost. Překvapivě větší část pracuje při opakování s výslovností již známé slovní zásoby.
- c) Opětovná překážka přichází s otázkou č. 6. Pouhá polovina si myslí, že rozumí fonetické abecedě. V tomto případě by jistě bylo nezbytné začít zcela od začátku. (Stejně tak i v ostatních třídách). Neopomenutelný zájem o to, aby se naučili něco nového, dokládá 20 kladných odpovědí.

Tabulka č. 18: Výsledky 7.B

7.B	ANO	NE
1.	17	4
2.	18	3
3.	12	9
4.	9	12
5.	15	6
6.	11	10
7.	20	1

Analýza výsledků 7. ročníku (dohromady 45 žáků):

Celkové výsledky jsou uvedeny v procentech (%).

1. 82% žáků ví, jaký aspekt zahrnuje fonetická transkripce.
2. 87% žáků se již v angličtině s fonetickou transkripcí setkala.
3. 60% žáků má tuto zkušenost z mimoškolního prostředí.
4. 44% žáků samostatně vyhledává výslovnost slov ve slovnících.
5. 64% žáků zahrnuje do lexikální přípravy výslovnost.
6. 49% žáků rozumí fonetickým symbolům.
7. 93% žáků se chce seznámit s novou metodou (způsobem), která je připravená k samostatnosti v použití fonetických symbolů.

Tabulka č. 19: Výsledky 7.A+B

7.A, B	ANO	ANO v %	NE	NE v %
1.	37	82%	8	18%
2.	39	87%	6	13%
3.	27	60%	18	40%
4.	20	44%	25	56%
5.	29	64%	16	36%
6.	22	49%	23	51%
7.	42	93%	3	7%

8.A

Průzkumu se zúčastnilo 27 žáků.

- a) Stejně jako u předchozích dvou nižších ročníků, obeznámenost s transkripcí, ať už teoretická či praktická, je vysoká. Shodně 85% žáků ví, co znamená pojem transkripce a již se s ní v hodině angličtiny setkali.
- b) Samostatné studium nemá na žáky osmého ročníku příliš vliv. Zatím 59% z nich objevilo transkripci ve slovnících či jiných publikacích. Pouze 30% (v poměru nejnižší číslo ze všech ročníků) aktivně pracuje se slovníky a

vyhledává výslovnost neznámých slov. Polovinu (52%) zajímá i zaznamenaná výslovnost slov při samostudiu.

- c) Nesrozumitelnost fonetických symbolů přiznalo 63% žáků. S novým způsobem by se chtělo seznámit 85% žáků, což je téměř většina dotázaných z 8. ročníku.

Tabulka č. 20: Výsledky 8.A

8.A	ANO	ANO v %	NE	NE v %
1.	23	85%	4	15%
2.	23	85%	4	15%
3.	16	59%	11	41%
4.	8	30%	19	70%
5.	14	52%	13	48%
6.	10	37%	17	63%
7.	23	85%	4	15%

9.A

Průzkumu se zúčastnilo 23 žáků.

- a) Stejně jako u 8. ročníku, i v 9. třídách můžeme počítat s jistou znalostí pojmu transkripce (83%). Přímou zkušenost z vyučování má však pouze 65% žáků.
- b) Zřejmě kvůli vyšší úrovni a délce praxe v angličtině mají zkušenost s fonetickou transkripcí nejen z výkladu učitele. Jiný zdroj, například slovníky, uvedlo 74% žáků. Velký propad se však objevil u samostatné práce s vyhledáváním výslovnosti (48%). Při samostatné přípravě se pouze 43% zabývá i zvukovou stránkou slov.
- c) Ačkoliv 61% žáků přiznalo, že příliš nerozumí fonetickým symbolům, celých 87% by chtělo poznat novou pomocnou metodu.

Tabulka 21: Výsledky 9.A

9.A	ANO	ANO v %	NE	NE v %
1.	19	83%	4	17%
2.	15	65%	8	35%
3.	17	74%	6	26%
4.	11	48%	12	52%
5.	10	43%	13	57%
6.	14	61%	9	39%
7.	20	87%	3	13%

Závěr:

Téměř všichni žáci 2. stupně se již s transkripcí a fonetickou abecedou setkali. Významnější důsledky však tato skutečnost na využití těchto prostředků neměla. Žáci dosud nevědí, jak mohou z nabyté zkušenosti těžit.

Žáci 6. ročníku jsou připraveni a především ochotni zabývat se fonetickou transkripcí a fonetickou abecedou a očekávají její začlenění do hodin. K tomuto závěru mě přivedlo vysoké procento odpovědí ANO na otázky č. 1, 2 a 7. Samostatná práce s výslovností a transkripcí není příliš rozvinuta. Pokud nemají žáci kontakt s fonetickými symboly ve škole, při samostudiu je nevyhledávají. Pouze polovina (50%) zaznamenala jejich existenci i mimo hodiny angličtiny. Dalších 54% samostatně používá slovníky pro vyhledání výslovnosti. Zajímavá je skutečnost u 6. otázky. Čím mladší žáci, tím více jsou si jistí tím, že fonetickým symbolům rozumějí.

Převážná většina odpovědí ANO v prvních dvou otázkách (82% a 87%) naznačuje vysoký potenciál, se kterým v 7. třídách můžeme pracovat. První setkání a obeznámení s transkripcí již proběhlo. Jelikož pouze necelá polovina (49%) považuje transkripci za srozumitelnou (u 6. ročníku si nejsem jistá objektivitou výsledku), jistě se zaměřím na samostatné fonémy i v metodické příručce.

Pokud se objevovaly převážně záporné odpovědi na otázku č. 2, můžeme usuzovat, že transkripce nebyla použita pravidelně a systematicky a nevznikla zde trvalá zkušenost. S pasivním používáním souvisí i minimální zapojení transkripce během samostatné přípravy. V tomto případě zatím nemůžeme počítat s aktivním

transkribováním ani pomocí zjednodušené transkripce. Měla jsem možnost nahlédnout do materiálů, se kterými studenti pracují (texty, učebnice, školní sešity, pracovní sešity). S aktivním zaznamenáním výslovnosti pomocí vlastních znaků jsem se však zatím nesetkala. Může to mít několik příčin. Žáci převážně pracují s texty, ke kterým existuje seznam slov i s výslovností a překladem do češtiny. Tento seznam již před samotnou aktivitou znají, nebo je jim tato slovní zásoba prezentována během aktivizační sekce (pre-reading activity). Nejsou tedy nuceni zabývat se zaznamenáváním výslovnosti. Jako zdroj této informace využívají převážně učitele. Proto do tohoto výzkumu nebyla zařazena otázka týkající se samotného transkribování. Tento aspekt budu zjišťovat v praktické části.

4 Typy transkripčních abeced v učebnicích AJ

Tato kapitola má za úkol analyzovat současně používané učebnice anglického jazyka pro 2. stupeň základní školy a zjistit, jaké transkripční systémy se zde objevují. Stěžejní učebnicí je *Project – Student's book* (1-4 díl). Důvod mého výběru souvisí s praktickým využitím analýzy. Výzkum v praktické části je založen na výběru slov z této učebnice. Mimo jiné se jedná o velmi rozšířenou publikaci na školách. Další učebnice jsou zmíněny v kapitole 3.1.1 *Dotazníkové šetření*.

Učitel má v současné době možnost vybírat z široké nabídky výukových materiálů. Patrný rozdíl mezi různými druhy fonetického přepisu měl vliv i na použití různých verzí a obměn v jednotlivých materiálech, které ho zahrnuly do svého obsahu. Učebnice zahrnují cvičení na výslovnost do jednotlivých kapitol zcela pravidelně pod názvem Pronunciation. Každá učebnice i každý díl má individuální způsob začlenění výuky výslovnosti a fonetických symbolů ve svém obsahu. Z toho důvodu okomentuji jednotlivé kapitoly. Zaměřím se na *metody prezentace transkripčních znaků* a na to, *jak se s nimi žáci učí pracovat*. Transkripce je postavena na fonetické abecedě. Učitelům je k dispozici metodická příručka obsahující komentáře ke každé sekci týkající se výslovnosti. Metodika k učebnici vede první kroky učitele, ukazuje mu způsoby prezentace jevů. Další procvičování a upevňování výslovnosti v návaznosti na fonetické symboly by mělo probíhat na základě strategie IPT, tedy integrace práce s výslovností do všech činností (language learning activities). K analýze jsem vybrala nejčastěji používané učebnice. *Project*. Samostatná cvičení nabízí např. Hancock (2005)¹⁹ nebo O'Connor (1991)²⁰.

Podle vlastního dotazníkového průzkumu mezi učiteli angličtiny na 2. stupni ZŠ patří k nejrozšířenějším a nejužívanějším pětidílná učebnice *Project* z nakladatelství Oxford University Press. Největší část kapitoly se proto zabývá studentskými knihami: *Project - Student's book 1*, *Project - Student's book 2*, *Project - Student's book 3*, *Project - Student's book 4*. Pátý díl věnovaný opakování jsem do analýzy nezahrnula. Každá lekce se liší v množství předložených fonémů a odpovídajících symbolů.

¹⁹ HANCOCK, M. *English Pronunciation in Use: Self-study and Classroom Use*. Cambridge : Cambridge University Press, 2005. ISBN 0-521-00185-4 : 570.00.

²⁰ O'CONNOR, J.D. FLETCHER, C. *Sounds English*. Longman, 1991. ISBN 0-582-01439-5 : 205.00

Jednotlivé díly zahrnují kromě učebnice i pracovní sešit a metodickou příručku pro učitele. Transkripční znaky zatím nepatří k primárním dovednostem, kterým se má žák naučit. Nutno říci, že autoři museli zvážit jejich zařazení. Jistě by je vynechali tehdy, pokud by význam byl minimální a vliv na výslovnost málo efektivní.

Transkripční znaky a výslovnost jsou blízce spojeny. Cíle aktivit zmíněných v této kapitole směřují ke skutečné a správné výslovnosti. Samostatná cvičení jen na přepis slov v učebnicích najdeme ve velmi omezeném množství. Vždy se jedná o podpůrnou, okrajovou metodu. I přesto není důvod podceňovat její význam. V učebnicích se setkáme pouze se samostatnými značkami fonémů. Souvislou transkripci slov najdeme v pracovních sešitech.

4.1 Project: Student's book 1

*Project – Student's book 1*²¹ je určen pro žáky 4. a 5. ročníků, kteří se podle Rámcového a školního vzdělávacího programu začali učit anglický jazyk ve 3. třídě. V šesté třídě se žáci setkají s opakováním učiva z této učebnice. Proto je i tento díl v menší míře zahrnut do analýzy. V příloze č. 6 lze porovnat ukázkou typů cvičení na výslovnost a zahrnuté fonetické symboly.

4.2 Project: Student's book 2²²

Učebnice má šest lekcí (Units) a úvodní kapitolu (Introduction). Procvičování výslovnosti je věnována poslední strana každé ze šesti lekcí. Formálně nedodrжуje přístup IPT (kapitola o výslovnosti je zařazena jako poslední samostatný oddíl). Postup a její využití během výuky je ale v rukou učitele. Sekce zaměřená na výslovnost využívá fonetickou abecedu jako vizuální pomůcku, a je doplněna zvukovou nahrávkou. Jedná se o rekapitulaci slovní zásoby, jejíž výslovnost už žáci znají. Nyní přichází na řadu transkripční znaky. Důraz je kladen na procvičování důležitých aspektů anglické výslovnosti. Cvičení se zaměřují na rozdíl mezi krátkými a dlouhými samohláskami, na koncovky pravidelných sloves v minulém čase, weak

²¹ Hutchinson, T. *Project: Student's book 1*. Oxford: Oxford University Press, 1999a.

²² Hutchinson, T. *Project: Student's book 2*. Oxford: Oxford University Press, 2007 [2000].

forms (redukované hlásky), slova souzvučná (homofona), či slovní a větný přízvuk. Kompletní souhrn fonémů v učebnici nenajdeme. Nás budou zajímat úkoly, v nichž vystupují transkripční znaky, a to zejména:

- 1) jak se s nimi žáci učí pracovat
- 2) k jakým účelům je při výuce využívají

Ve všech typech cvičení, kde pracujeme s fonetickými znaky, je nutné dodržovat princip názornosti. Cizí symboly zůstanou cizími, pokud se jim budeme jako učitelé vyhýbat a považovat je za zbytečné, nebo je nebudeme dostatečně zdůrazňovat. V rozboru učebnic se budu věnovat prezentaci fonémů a jejich odpovídajícím grafickým znakům. Z tohoto hlediska okomentuji přehled slovní zásoby k lekcím. Následující analýza má za úkol ukázat, jakým způsobem lze prezentovat jednotlivé fonémy a následně je používat aktivně

- 1) pro čtení výslovnosti
- 2) pro samotný zápis výslovnosti

Následující symboly odpovídající fonémům jsou čerpány z elektronického slovníku²³ a jsou psány fontem Lucida Sans Unicode.

Unit 1:

První úkol je zaměřen na rozdíl pravopisu slov a výslovnosti hlásek [æ] a [e]. Otázka podobnosti nebo odlišnosti pravopisu a výslovnosti je zásadní při porovnávání angličtiny s mateřským jazykem, v tomto případě češtinou. (1999b: 17) Tento aspekt je nutno žákům zdůraznit. Podle Hutchinsona (2000: 25) na to, zda je v češtině i angličtině stejný vztah mezi pravopisem a výslovností. Žáci na to mohou přijít sami Proto zdůrazníme nejednotnost v angličtině. Setkáme se s třemi různými možnostmi v porovnání minimálně dvou slov.

- a) pravopis i výslovnost jsou stejné ([æ] that, cat)
- b) stejný pravopis, jiný zvuk (fat [æ], what [ɒ])

²³ Cambridge Advanced Learner's Dictionary [CD-ROM]. Third Edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2008 [cit. 7.3.2012].

c) jiný pravopis, stejný zvuk ([ɔ:] door, four)

Na těchto příkladech zdůrazníme několik základních jevů, na nichž poté můžeme „stavět“. Především je to délka (kvantita) samohlásky, zaznamenaná znakem „[:]“. Žáci si na něj zvyknou poměrně brzy a vyhnou se tak používání čárky, typického českého diakritického znaménka nad samohláskou „(‘)“.

Unit 2:

V této kapitole je pozornost věnovaná plurálovým koncovkám podstatných jmen, a to konkrétně výslovnosti [ɪz] po sykavkách (s, z, ʃ, ʒ, tʃ, dʒ), např. boxes [bɒksɪz]. Grafické znázornění výslovnosti je výhodné pro žáky s vizuální pamětí. Není třeba zmiňovat, že se koncovka nečte jako [ɪs] ale přímo představíme znaky [ɪz]. Přímá souvislost s transkribováním slov zde není. Ačkoliv se ve slovní zásobě uvádí podstatná jména v singuláru, můžeme počítat alespoň s tím, že si žáci zapamatují správnou výslovnost díky konkrétním pravidlům. Cvičení je zaměřené především na sluchovou detekci jevu.

Cvičení 1: (Hutchinson 1999b: 27) *Where can you hear the [ɪz] sound in the plural?*

Tick the word:

Ex:	Singular	Plural
	whale	whales x
	box	boxes √

Unit 3:

Bereme-li v úvahu pouze transkripční znaky, třetí kapitola se zaměřuje na dva jevy. Rozdíl mezi hláskami [ɒ] a [ɔ:] řeší již první kapitola. Rozdíl mezi těmito dvěma samohláskami není v angličtině pouze kvantitativní, ale především kvalitativní.

Směřovat tedy budu k problematice výslovnosti koncovek pravidelných sloves v minulém čase. Angličtina rozlišuje tři možnosti podle znělosti poslední hlásky ve slovese: [t], [d], [ɪd]: ([d] následuje po dvojhláse, znělé souhláse a

samohlásce, [t] se vysloví po neznělé souhlásce, a [ɪd] je nutné po alveolárách „t“ a „d“). Na začátku práce zopakujeme rozdíl mezi znělými a neznělými souhláskami. Cvičení má podporu ve zvukové nahrávce. Jde o rozlišení a spojování slov se správnou výslovností koncovky „-ed“. S fonetickým přepisem celých slov, např. decided [dɪ'saɪdɪd] se v učebnicích nesetkáme. Ve slovníčku k učebnici v rámci pracovního sešitu najdeme sloveso + “-ed“ ve tvaru přičestí s fonetickým přepisem (např. wanted [wɒntɪd]), v tomto případě však se sekundárním významem - hledaný. I tak ale nic nezanedbáme, pokud celé cvičení názorně přepíšeme na tabuli, a se žáky ústně zhodnotíme. „*Draw the columns on the board headed with the phonetic symbols [t], [d], [ɪd]. Ask students to match the verbs to the correct ending:*“ (Hutchinson 2000: 49)

Správné řešení:

[t]	[d]	[ɪd]
looked	played	decided
watched	arrived	needed
checked	phoned	wanted

Unit 4:

Stejně jako předchozí cvičení, i toto je založeno na názornosti a vlastní produkci slov. Jedná se o protiklad znělého [dʒ] a neznělého [tʃ]. Místo fonetické transkripce podle IPA žáci používají zjednodušeně české [dž] a [č]. Z počátku není nutné trvat na aktivním (písemném) užívání znaků mezinárodní transkripce. S přihlédnutím k původu slovníků a materiálů (např. Cambridge, Oxford), kde se setkáváme jen se systémem IPA, by bylo vhodné pokusit se osvojit si znaky pro tyto fonémy, a vyvarovat se používání českých znaků s diakritikou. Předpokladem jednoduššího porozumění je již dřívější obeznámení se znaky [ʒ] a [ʃ].

Upevňovací hra nabízí tematicky (čtvrtá kapitola se zaměřením na jídlo a potraviny) dvě slova: *oranges* a *cherries*. Aktivita má tři fáze, vždy využívají receptivní i produktivní jazykové schopnosti. (Hutchinson 2008b: 49)

1) Listen. If you hear the [tʃ] sound say 'cherries'. If you hear the [dʒ] sound say 'oranges'.

2) Listen again and write down the words (dochází k propojení pravopisu a výslovnosti zaznamenané fonetickými znaky).

3) Listen again and repeat.

Pokud učitel pracuje s vizuální předlohou (znaky napsané na tabuli, nakreslené na papíře), je pravděpodobnější, že žákům hra utkví v paměti a příště si ji i znaky (a samozřejmě hlásky samotné) lépe vybaví.

Cvičení 3 (Hutchinson 1999b: 48) představuje a procvičuje krátkou otevřenou samohlásku [ʌ]. Opět se jedná o transkripční znak, který by měli žáci aktivně používat. Ve cvičení se s ním seznámili a měli by ho bezpečně rozpoznat ve slovech:

- some (v silné pozici) [sʌm] – např. some people

- rush [rʌʃ]

Tato hláska má svoji určitou kvalitu a neměla by být, alespoň v přesném transkripčním přepisu, označována jiným způsobem, např. a/a. Snadno využijeme podobnost tvaru znaménka [ʌ] s otevřenými ústy (podle způsobu artikulace). Od této mnemotechnické pomůcky zbývá jen kousek k zapamatování.

Unit 5:

Mezi těžko napodobitelné fonémy patří souhlásky [θ] a [ð], v psané podobě realizované digrafem „th“. Můžeme předpokládat, že obtíže výslovnosti jsou zvýrazněny i neobvyklým grafickým záznamem. Ani jedna z činností není českým dětem blízká. Doporučuji tedy pozvolné seznamování s těmito fonémy. Jejich realizace závisí na pozici „th“ ve slově. Rozlišujeme 3 pozice:

1) iniciální

2) středová

3) finální

Symbole [θ], [ð] a jim odpovídající hlásky je nezbytné ovládnout vzhledem k jejich absenci v českém jazyce, ale především kvůli širokému zastoupení v angličtině.

Středová samohláska [ɜ:] připomíná zvuk, který vydáváme ve chvíli zaváhání nebo když vyjadřujeme rozpaky. Pro cizince není snadné ho napodobit. (Roach 2000: 21) Výchozí slovo pro pochopení zvuku a následné zaznamenání může být např. *bird* [bɜ:d]. Patří k běžně užívaným a známým slovíčkům. Jestliže při prezentaci

využijeme principu „od známého k neznámému“, v konkrétním případě od výslovnosti [bɜ:d] ke znaku fonému [ɜ:], úspěch a dosažení cíle je pravděpodobnější.

Unit 6:

Nejčastěji se objevující anglická samohláska má název *schwa* [ə]. Charakterizuje ji „nedbalá“ výslovnost. Vyskytuje se v redukováných slabikách (weak forms). Žáci se musí dozvědět a uvědomit si, že ne všechny samohlásky se vyslovují plně a s přízvukem. Slabika obsahující *schwa* je nepřízvučná. (Roach 2000: 83)

Dvojhlaska [eɪ] je v protikladu s českým [ej] a sestává ze dvou samohlásek, mezi kterými dochází ke klouzavému pohybu (od jedné samohlásky k druhé). Foném [j] se objevuje pouze na začátku slabik (např. *yet* [jet]), zatímco dvojhlaska může stát v různých pozicích. Zdůrazníme, že první část je delší a silnější než druhá. Na známých slovech ukážeme přepis výslovnosti a v tomto případě zcela vyloučíme [j].

- table [teɪbl]
- wait [weɪt]

České [h] je na rozdíl od angličtiny vždy znělé. Anglické [h] přebírá artikulační charakteristiky samohlásky, které předchází. (Skaličková 1987: 155) Na transkripci tato skutečnost nemá přímý vliv. Samotná výslovnost a artikulace se liší u slov, ve kterých je [h] v iniciální pozici. Tento aspekt je třeba názorně předvést během prezentace anglické hlásky. Autoři učebnice využili jazykolamy s reiterací:

- He hit it hard.
- They hid behind the house.
- Have a happy holiday.
- He's at home with his Aunt Hannah.

Hláska [h] odpovídá písmenu abecedy. Pro české mluvčí ovšem může být matoucí, že ne každé psané h se vyslovuje, jedná-li se o tzv. mute consonant (např. *hour* [aʊə], *honour* ['ɒnə]).

Ve cvičení, kde se třídí slova podle samohlásek nebo dvojhlásek [ɑ:], [æ], [eɪ], [ɒ], zmíním foném [ɑ:] a jeho transkripční podobu. Například ve slovech *car* [kɑ:], *hard* [hɑ:d], *far* [fɑ:] mění znělá koncová hláska kvantitu samohlásky.

Pracovní sešit:

Obsahuje dvě části zabývající se fonetickým přepisem slov a transkripční abecedou. První z nich je seznam slovíček. Skládá se z ortografického záznamu, českého překladu a fonetického přepisu výslovnosti. Druhá část nabízí celistvý seznam znaků (phonetic symbols). Vedle konkrétního znaku je uveden i příklad jednoslabičného slova, ve kterém se objevuje.

Závěrem k učebnici Project 2:

IPA reprezentuje fonetický systém v této učebnici. Ukazuje samohlásky a jejich kvantitu, dvojhásky, souhlásky a přízvuk.

4.3 Project: Student's book 3

Knihy má k dispozici pracovní sešit (workbook) a také metodickou příručku pro učitele. Průvodce Projectem 3 (2000)²⁴ předkládá žákům celou fonetickou abecedu. Komunikace vyžaduje jak přesnost (*accuracy*), tak plynulost (*fluency*). Proto je důležité, aby byli studenti schopni správně zvuk rozeznat a vyslovit. Neméně důležitým východiskem této schopnosti je účelné využití slovníků. Oddíl věnovaný procvičování výslovnosti je umístěn na konci učebnice. Kompletní fonetickou abecedu najdeme na poslední straně pracovního sešitu.

Unit 1:

První úkol má název "Phonetic alphabet" (fonetická abeceda) a klade důraz na její porozumění. Navrhuje srovnání angličtiny s mateřským jazykem (češtinou) s ohledem na výslovnost jednotlivých písmen abecedy. Otázka zní: je každé písmeno vždy vysloveno stejně? Odpověď je jednoznačná, žáci sami ji mohou odvodit z následujícího příkladu.

foot [fʊt]

boot [bu:t]

Písmena anglické abecedy mají více než jeden způsob výslovnosti. Nyní je vhodná doba pro učitele, aby vyzdvihl praktičnost a užitečnost transkripce: „...to show how words are pronounced.“ (Newbold, D., Hutchinson, T. 2008: 20).

²⁴ NEWBOLD, D., HUTCHINSON, T. *Project 3: Teacher's book*. Oxford: Oxford University Press, 2000.

V dalším úkolu se využívají slovníky s mezinárodní transkripcí. Vynecháme-li zjednodušené a přímo předložíme standardní znaky IPA, lze vytvořit kvalitní základ pro osvojení dalších znaků, např. u-ové samohlásky.

Unit 2:

Ve druhé lekci jsou prezentovány samohlásky. Hovoří se o dvaceti samohláskách (vowels), do kterých autoři řadí i dvojhlásky. Dvacet samohlásek odpovídá zvukům pěti písmen abecedy (a, e, i, o, u) či jejich kombinacím, např. *hey*. U každé z nich je vložen příklad. Po několika minutách, kdy si mohou žáci nastudovat symboly, zkusí najít další slova, v nichž se daná hláska objeví. Začnou ji tedy aktivně rozpoznávat a užívat. Ačkoliv dosud nejde o aktivní přepisování, bylo by vhodné upozornit na tvar jednotlivých znaků. S mnohými z nich se žáci nesetkávají příliš často. Buď proto, že učitel tyto znaky nevyhledává, nepracuje se slovníky, nebo používá zjednodušenou verzi (české [š, č, ž] vynechává schwa, atd.).

Unit 3:

Žáci jsou seznámeni se souhláskami, jejichž ekvivalent ve fonetické abecedě odpovídá běžným písmenům. Zkouší sami určit slovo začínající na d [d] a končící na [g], což je např. *dog* [dɒg]. Druhý foném [ɒ] již znají z předchozí lekce, popřípadě pracují se seznamem samohlásek. Dochází k propojení samohlásek, souhlásek, nového a již známého.

Unit 4:

Na začátku práce s výslovností jsme uvedli na pravou míru, jak málo ve skutečnosti korespondují písmena anglické abecedy a anglické hlásky. Další nesnáze přicházejí při objevování tzv. němých souhlásek (mute consonants). Patří mezi ně *b, c, d, g, gh, h, k, l, n, p, s, t, w*. U žáků by mohlo dojít k interferenci mezi psanou formou a výslovností. Znamená to, že by kvůli výslovnosti nepsalí hlásku, a slovo by pak nebylo ortograficky správně.

U strašících žáků se odvoláme na příklady již známých slov, na nichž ukážeme tento princip. Jestliže je v hodinách běžné psát výslovnost na tabuli, vždy by se měly psát oba tvary (ortografický i fonetický) vedle sebe, aby bylo možné rozpoznat, kdy

se jedná o němou souhlásku a kdy tam ve skutečnosti není. Následně se musí tato skutečnost zdůraznit. Není nutné vytvářet kontrast s homofony.

b – lamb [læm] (jehně) on the lam [læm] na útěku

Za přínos považuji znalost souvislostí. Existují pravidla, podle nichž lze rozpoznat, kdy je třeba hlásku vynechat a kdy naopak nikoliv, jejich aplikaci však může být obtížná. Němé [k] se v pravopise nejčastěji vyskytuje před [n], např. knock [nɒk]. Zdá se, že to nemá s transkripcí přímou souvislost. Naopak. Jestliže uslyšíme nějaké slovo a chtěli bychom vyhledat jeho význam ve slovníku, hledáme především podle odhadovaného pravopisu. Transkripce poté potvrdí, zda jsme našli správně, či ne. Dále se setkáme i s tzv. mute vowels, mezi které patří *e* (ve slově write), *u* (ve slově guitar). „E is not pronounced at the end of words and usually makes the vowel long.“ „U is not pronounced after G and before a vowel.“²⁵ Není třeba celistvý výčet všech možností. Záměrem je seznámit žáky s tím, že něco podobného existuje.

Unit 5:

V angličtině jsou některé souhlásky označeny *zvláštními symboly* a neodpovídají písmenům abecedy. Žákům předložíme mnoho příkladů. Mohou s nimi přicházet i sami. Cvičení, kde se objevují neznámé symboly, doplníme zvukovou nahrávkou rodilého mluvčího v online slovnících, slovnících na CD-ROMu (Helpforenglish²⁶, Cambridge Advanced Learner's Dictionary), popřípadě vlastní produkcí. Slova reprezentující fonémy čerpám z *Help For English*:

[θ] think, bath

[ð] mother, this

[ʃ] show, wash

[tʃ] chair, wach

[dʒ] job, judge,

[j] yellow, young

[ŋ] sing, song

²⁵ About.com: English as 2nd Language. [online]. [cit. 2012-03-10]. Dostupné z

<http://esl.about.com/od/speakingenglish/a/silent.htm>

²⁶ *Help For English: Angličtina na internetu zdarma* [online]. 27. 07. 2007 [cit. 2012-03-10].

Dostupné z: <http://www.helpforenglish.cz/vyslovnost/c2007072601-foneticka-abeceda.html>

Unit 6:

Šestá kapitola informuje o nepřízvučných slabikách. Je možné opět zopakovat výslovnost a symbol pro redukovanou hlásku schwa [ə].

Unit 7:

Pravidla výslovnosti určitého členu „the“ žáci často opomíjejí a nevyužívají správně. Největší chybou, které se dopustí, je odkazování výslovnosti na pravopis následujících. Ve skutečnosti záleží použití [ðə] nebo [ði] na hlásce na začátku slova.

- [ðə] vyslovujeme před slovy začínajícími na souhlásku
- [ði] vyslovujeme před slovy začínajícími na samohlásku

Na tuto zásadu by žáci měli přijít sami, například díky poslechu zvukové nahrávky nebo právě znalosti transkripce. Předpokládám, že pokročilí žáci vysloví správně „in the middle“ [ɪn ðə 'mɪdl] častěji než „the USA“ [ðə juː.es'ei]. Důležitou variantu výslovnosti písmene *u* [ju:] v iniciální pozici ve slově (např. unit ['ju:.nɪt], the UK [ðə ju:'keɪ]), před nimiž se vyskytuje [ðə], nikoliv [ði], musíme neustále připomínat. Příčinou je následné [j].

Nejdůležitější je však jazykový cit, který jim nedovolí používat [ðə] před samohláskou. Aktivní znalost transkripce určitého členu není nutná. Během procvičování ale napíšeme na tabuli obě fonetické podoby a pracujeme s nimi (žáci řadí do sloupečku slova).

Unit 8:

Poslední lekce neobsahuje žádné transkripční znaky. Je zaměřena na jazykolamy.

Pracovní sešity k učebnicím:

V pracovním sešitě k výše zmíněným dílům učebnic se setkáme s transkripcí slovní zásoby všech lekcí. Nejde jen o samostatná slova, ale někdy i o kratší fráze, např. What colour is/ are ...? [wɒt kʌlə ɪz / ə:] Jakou barvu má/ mají...? Důsledně se zde dodržuje značení primárního i sekundárního přízvuku. Přepis výslovnosti slov se řídí symboly uvedenými na poslední straně sešitu. Jedná se o základní symboly mezinárodní transkripční abecedy IPA pro britskou variantu angličtiny.

Kromě jednoho, žádné cvičení v pracovních sešitech samostatně symboly fonémů netestuje. Pouze v 2. lekci si žáci připomenou koncovky plurálu podstatných jmen ([ɪz], [s], [z]). Další aktivity zaměřené na výslovnost může učitel samostatně rozšířit díky prezentaci transkripce slov a konkrétních výslovnostních pravidel.

4.4 Project: Student's book 4

Většina aktivit je založena na vztahu mezi výslovností fonémů a pravopisu, jsou doplněné o zvukovou nahrávku. Čtvrtý díl této učebnice je věnován žákům končícím 8. ročník, kteří ji poté využívají v 9. ročníku. Sekce věnovaná výslovnosti je opět vložena na konec knihy. Více cvičení se objevuje i v pracovním sešitě, a to v části „Progress check“. Většina z nich je založena na konfrontaci zvuku a symbolu.

Unit 1:

První lekce rozvíjí dva aspekty. Samohlásky a tzv. silent „r“. Ve cvičení se samohláskami mají žáci za úkol spojit symboly s jednoduchými slovy. Např. [aʊ] se slovem *how*. Kdyby byla možnost pro okamžitou transkripci, stačilo by pouze doplnit foném *h* a transkripce slova je dokončena. Povědomí o jednotlivých symbolech pro fonémy ve známých slovech může pozitivně ovlivnit použití tohoto zvuku ve slovech neznámých. Řešení otázky nevysloveného „r“ ve slově odpovídá hypotéze, která zní: „...you can't always guess the pronunciation from spelling...“ (Hancock 2007: 19) Pro názorné předvedení jsou vhodná slova s kombinací písmen (ea).

Typ cvičení: *Match the sounds to the words.*

[ɪə]	hear	[e]	bread
[ɜ:]	heard	[eɪ]	break
[i:]	leave	[eə]	wear

Unit 2:

Druhá lekce je zaměřena na poznávání souhlásek, a to především na základě dekodování transkribovaných slov. Od jednotlivých fonému se cvičení přesunulo

k celkovému přepisu, tedy ke kombinacím obou, samohlásek i souhlásek. Poznávání slov je založeno na poslechu zvukové nahrávky.

Typ cvičení: *What are these words?*

model [mɒdl], change [tʃeɪndʒ]

Unit 3:

Třetí lekce není zaměřena na žádnou oblast transkripce.

Unit 4:

V centru zájmu je písmeno i, jenž lze vyslovit různými způsoby. Na základě vlastní produkce se žáci snaží zařadit slova do tří sloupců podle samohlásky, kterou slovo obsahuje [ɪ],[aɪ] a [ɜ:ɪ]. Správnost si ověří podle poslechu.

Druhý bod připomíná, že ačkoliv není angličtina fonetický jazyk, existují skupiny slov, které se vždy vysloví stejně. Dochází k propojení pravopisu a výslovnosti. Žáci se setkají s těmito pravidly.

i + ght = [aɪ]

i + consonant + e = [aɪ]

i + r + consonants = [ɜ:ɪ]

i + one or more consonants (except the ones above) = [ɪ]

Unit 5:

Pátá lekce se zabývá slovním přízvukem, který do své práce nezahrnuji.

Unit 6:

Opětovná samostatná zmínka o nejfrekventovanější hlásce ukazuje její důležitost. Často ji nelze s jistotou zaznamenat, a v mnohých slovech je sotva slyšet. Nepřízvučná hláska schwa také někdy nebývá v transkripci zaznamenaná, a to v případech, kdy následuje souhláska v rámci stejné slabiky. Ve cvičení se označují nepřízvučné hlásky ve slovech a následně se označují přízvučné slabiky. Grafické znázornění přízvuku pomůže odhalit odpověď na otázku: „která slabika není nikdy přízvučná?“. Spojení transkripčního znaku [ə] a teoretické znalosti přízvučných a

nepřízvučných slabik může napomáhat při čtení výslovnosti a zmírní nežádoucí důraz právě u nepřízvučných slabik.

Unit 7

Sedmá kapitola je věnovaná větnému přízvuku.

Unit 8

Jedno z nejdůležitějších cvičení této sekce procvičuje minimální páry (minimal pairs). Díky tomu, že žáci prošli všemi kurzy učebnice, již mají v povědomí transkripční znaky a cvičení lze využít *k prvnímu samostatnému transkribování slov*. Jedná se o jednoslabičná slova, tudíž se lze zaměřit především na distinktivní znak a zkusit jeho zaznamenání. Poté může být četba vlastního zápisu konfrontována se zvukovou nahrávkou.

1	fast	first	7	eat	ate
2	day	die	8	now	know
3	had	hard	9	where	were
4	watch	wash	10	bag	back
5	here	her	11	might	mate
6	fit	feet	12	won't	want

Pracovní sešit:

Kapitoly *Progress check* nabízí několik typů cvičení s transkripčními znaky. Většinou jde o pasivní práci s transkripcí. Typy cvičení nabízí spojování (matching) slov a grafických symbolů, nebo spojování slov s jejich fonetickou transkripcí. Druhý typ dává žákům určitou představu, jak transkripce vypadá a jak ji lze využít. Dále různá cvičení navazují na práci v učebnici a pomáhají rozvíjet a zdokonalovat schopnosti a dovednosti spojené s výslovností.

Závěr:

Výše zmíněné učebnice a pracovní sešity Project obsahují základní zásady výslovnosti a seznamují žáky se symboly mezinárodní fonetické abecedy. Jelikož patří k nejrozšířenějším publikacím v českých školách, mohl by být zájem o fonetický přepis větší. Ve velké míře ale orientace na učivo závisí na učitelích. Proto by bylo zajímavé vytvořit metodickou příručku k transkripci tzv. „na tělo“ přímo ke konkrétní knize.

5 Další využití transkripční abecedy

Žáci by se měli seznámit se základními znaky fonetického přepisu již na základní škole. Ve skutečnosti se tak již děje, ačkoliv se tato metoda používá spíše implicitně a nezáměrně. Materiály určené pro žáky na základní škole obsahují transkripční přepisy, například slovní zásoby. Záleží na učiteli, jakým způsobem je využije. Zkušený a osvědčený učitel se snaží využít každé příležitosti, jenž může napomoci k optimálnímu rozvoji komunikačních kompetencí a správné výslovnosti, a to i s využitím fonetických znaků. Jak již bylo zmíněno v kapitole *1 Výslovnost angličtiny a transkripce*, tento aspekt mluvené řeči bývá opomíjen, a to často bez náhrady. Než učitel začne využívat výhod transkripční abecedy, musí ve své praxi splnit několik podmínek. První podmínku představuje přesvědčení a vědomí o důležitosti výslovnosti při výuce jazyků. Druhá podmínka zahrnuje praktické provádění aktivit. Sám učitel by měl být motivován k tomu, aby dal žákům prostor pro zdokonalení řečové dovednosti. Teprve poté lze pomýšlet na fonetický přepis jako na další, a možná i nadstandardní pomůcku pro tento účel. Nesporně důležitým faktorem je schopnost učitele motivovat žáky a prezentovat využití transkripce jako účelné a efektivní. Dříve, než se učitel rozhodne využít transkripce, měl by si dostatečně osvojit zásady a pravidla. Velkou výhodou spatřuji ve vzdělání v oblasti fonetiky a fonologie, získání přehledu o problematice výslovnosti a fonetických symbolech.

Kelly (2000: 9) As suggested above, dictionary work can be useful, not only because it helps foster independence in the learner, but also because learners will get used to seeing symbols used in the word transcription.

5.1 Výslovnost ve slovnících

Slovníky různých typů jsou nedílnou součástí výuky angličtiny. Dovednost používat slovníky je i v obsahu Školního vzdělávacího programu. Na základní škole se nejčastěji využívají slovníky překladové. Jejich výběru je třeba věnovat dostatečnou pozornost nejen z hlediska obsahu hesel, ale také použití fonetického záznamu. Až do nedávné doby nebylo zvykem, aby anglické slovníky obsahovaly IPA. Místo toho se využívaly různé přepisy. Pouze odborné publikace zaměřené na výslovnost, mezi něž patřil Jonesův *English Pronouncing Dictionary* ("EPD", první

vydání 1917), pracovaly s mezinárodní fonetickou abecedou. První všeobecné slovníky, které přijaly IPA, byly určené studentům angličtiny EFL (například *Oxford Advanced Learner's Dictionary* (první vydání 1948). Poté je jejich příkladu následovaly mnohé další vydané slovníky.²⁷

Český student angličtiny může vybírat z několika typů lexikonů. Mezi základní patří překladové a výkladové. Druhým vlivným faktorem je nakladatelství a autor. Mezi běžně užívané britské výkladové slovníky patří ty z nakladatelství Oxford University Press, Cambridge University Press. Pro přepis výslovnosti je vždy použita Mezinárodní fonetická transkripce (IPA). Z domácích nakladatelství, které vydávají překladové slovníky, je to LEDA nebo Lingea. Hodnotit je lze nejen podle počtu hesel, ale také výběru typu přepisu výslovnosti. Zde jsou uvedeny dva nejčastěji používané slovníky na základních školách. První z nich bych z pohledu správnosti výběru transkripčního systému doporučila, druhý nikoliv.

Anglicko-český česko-anglický velký slovník (Lingea)

Pro přepis výslovnosti anglických hesel je použita Mezinárodní fonetická abeceda (IPA). Preferována je britská výslovnost. U slov cizího původu je uvedena i alternativní výslovnost v původním jazyce (obvykle francouzštině). Na začátku slovníku je uveden i přehled fonetických znaků s příklady výslovnosti.

Anglicko-český, česko-anglický studijní slovník (Fin Publishing)

Výslovnost je zde řešena zjednodušenou variantou transkripce. Řešetka (1997: 1187) vysvětluje orientaci v hesle: „Výslovnost anglických hesel nebo anglických ekvivalentů k českému heslu je uvedena v hranatých závorkách. Není-li hlavní přízvuk vyznačen, pak je na první slabice. Výslovnost písmen vytištěných v kurzívě je fakultativní, tzn. že se jedná o výslovnostní variantu, při které nemusí být vyslovovány.“ Jako ukázkou přikládá slovo *joyful* [dʒɔɪfʊl]. Jsou zde uvedeny značky pro přepis anglické výslovnosti použité ve slovníku. Souhlásky, které v češtině neexistují, jsou v transkripci dodržovány. Autor se však zcela vyhnul symbolům pro anglické samohlásky a dvojhlásky, např. ʌ, ɒ, ʊ, aɪ, eɪ (viz příloha č. 2).

²⁷ WELLS, J. IPA transcription system for English [online]. [cit. 2012-04-14]. Dostupné z <<http://www.phon.ucl.ac.uk/home/wells/ipa-english-uni.htm>>

5.2 Tabulka anglických fonémů

Rozhodnutí, jakým způsobem se bude výslovnost angličtiny vyučovat, je zpravidla na samotném vyučujícím. K tomuto účelu slouží množství metodických příruček, cvičebnic, aktivit (listen and repeat), jež se primárně zaměřují na procvičování a kontrolu správné výslovnosti. Z pohledu odborníka, ale i zkušeného lektora či učitele, by v učebně neměla chybět tabulka anglických fonémů, tzv. *phonetic chart*, neboli tabulka fonetických znaků, založena na znacích IPA.

Underhill nastiňuje vzájemný vztah hlásek: „Every spoken language has its own set of sounds...All the sounds within it exist in some sort of relation to each other...“ (Underhill 2005: viii)

Set of sounds můžeme přeložit jako soubor hlásek, který je charakteristický pro jednotlivé jazyky. Angličtina zahrnuje 44 fonémů (12 samohlásek, 8 diftongů²⁸, 24 souhlásek, a znaky pro suprasegmentální jevy). A právě znaky těchto fonémů jsou obsahem zmiňované tabulky (ukázka v příloze č. 7). Dle autora se jedná o efektivní didaktickou pomůcku, či podpůrnou metodu kde je patrná shoda mezi znaky a samotnými fonémy. Výhoda této pomůcky spočívá v neomezené možnosti využití u žáků všech úrovní. Pokud se učitel rozhodne pro permanentní přípravu studentů na zvládnutí výslovnosti i podle tabulky fonémů, je třeba respektovat určité zásady. Konkrétní příručku určenou především pro ESL studenty vypracoval Underhill (2005: 96-144).

5.3 Efektivita využití tabulky fonémů ve výuce

„It acts like a map of the English sound system.“ (Underhill, 2005: vii)

Underhill (2005: x) doporučuje dodržovat tyto pokyny:

Zaprvé: Tabulku je třeba studentům nepřetržitě ukazovat. „The chart is designed for permanent display at the front of the classroom, so that it can be referred to at any moment during any lesson, and for a variety of different purposes

²⁸ diftong neboli dvojhláska

(eg presenting, practising and diagnosing learners' perceptions of sounds, reshaping sounds, learning vocabulary, etc).“ Díky tomu, že žáci budou mít stále před sebou zmiňovaný materiál, je splněna zásada názornosti.

Zadruhé: Tabulka fonémů slouží jako podpůrná pomůcka, nikoliv jako studijní materiál, jehož obsah je nutno naučit se z paměti. Přirovnává ji k mapě, která napomáhá zorientovat se v oblasti zkoumání a objevování zvuků a znaků. Je nutno říci, že tabulka fonému, resp. transkripce, nemůže zachytit všechny varianty hlásek. Podle Skaličkové (1982) by v tomto případě byla transkripce příliš složitá.

Zatřetí: Při práci s nástěnnou pomůckou můžeme využít dva přístupy vhodné pro aktivizaci této metody. Podstatou jejího přínosu je její aktivní využívání, nikoliv pasivní přítomnost v učebnách anglického jazyka. Underhill (2005:) navrhuje 2 přístupy k práci s tabulkou:

1. point then speak
2. speak then point

První návrh předpokládá následující postup: Někdo ukáže prstem nebo ukazovátkem symbol fonému, ostatní se snaží vyslovit správnou kvalitu hlásky. Druhý přístup předpokládá opačné pořadí, tzn. jednotlivci vyslovují zvuky, později i slova; další se snaží označit fonémy, které slyšeli. Jedná se o jednoduché cvičení, díky kterému se postupně žáci seznámí se všemi znaky fonémů, případně i suprasegmentálními jevy, jako je intonace a kvantita (nepřesně délka) samohlásek.

6 Srovnání vybraných hlásek

Fonetická transkripce má velký význam při zaznamenání minimálních rozdílů ve výslovnosti, ať už se jedná o samohlásky či souhlásky. Výběr hlásek pro praktický výzkum vychází z chyb ve výslovnosti, kterých se čeští mluvčí často dopouštějí proto, že některé anglické hlásky nemají v češtině přímé protějšky.²⁹ Vybraná slova, která obsahují tyto hlásky, budou sloužit jako pilíř při zjišťování vlivu různé fonetické transkripce na výslovnost. Nevybírala jsem pouze tzv. minimální páry, ale různá, běžně užívaná slova. Dvě slova jsem zhodnotila jako již známá, dvě jsou pro respondenty dosud neznámá.

Některé hlásky v angličtině jsou zcela specifické, a i ty, které se zdánlivě shodují s českými, vykazují významné odlišnosti. Záměna hlásek může způsobit i komickou situaci a nedorozumění, protože se český mluvčí spíše uchýlí k hlásce známé z češtiny než k hlásce specificky anglické.

The teacher started to sink.	X	The teacher started to think.
[sɪŋk]		[θɪŋk]

Samohlásky

Rozdíl mezi [æ] a [e] ve slovech *bat – bed, salad - cellar*

V angličtině, v porovnání s češtinou, je zabarvení samohlásek primárním rozlišovacím rysem. V češtině se správně nerozeznává tón (barva) u členů samohláskových párů. Rozdíl mezi slovy spočívá v různé kvalitě samohlásek, která je ovšem dána rozdílnými artikulačními charakteristikami, konkrétně otevřeností.

Ne/přítomnost redukované samohlásky nebo schwa [ə] a [ɪ] ve slovech *pencil – tennis, problem - lettuce*

Tyto hlásky ve slovech označují redukci samohláskové kvality v nepřízvučných slabikách. Čeština nezná smíšenou samohlásku a proto je těžké její přítomnost rozpoznat. Často jsou nahrazovány e-ovým zvukem.

²⁹ SKALIČKOVÁ, A. *Fonetika současné angličtiny*. Praha : SPN, 1982. [185-190]

Souhlásky

Rozdíl mezi [w] a [v] ve slovech *weekend – visit, windy - village*

Další českou chybou je zaměňování [w] a [v]. Jelikož v češtině foném [w] neexistuje, vnímají často Češi psané *w* jako pouhou grafickou variantu foneticky odpovídající [v]. Avšak vzhledem k tomu, že [w] z laického pohledu Čechů působí „angličtěji“, vyslovují ho naopak tam, kde by mělo být [v]. V angličtině však mají obě hlásky distinktivní význam, např. ve slovech [vet] a [wet].

Rozdíl mezi [θ] a [s] ve slovech *month – sunny, south - boss*

Hlávka [θ] v češtině neexistuje. Její realizace je pro žáky zpočátku obtížná a nahrazují ji odlišnými, „domácími“ hláskami, jako [s], [t], nebo [f].

II. Praktická část

1 Cíl výzkumu

Hlavním cílem výzkumu mé práce je zjistit aktuální stav dovedností žáků při zaznamenávání známých i neznámých anglických slov transkripcí a jejich schopnost transkripcí zaznamenaná slova realisticky číst. Výzkum bude realizován na příkladech konkrétních vybraných hlásek. Pokusím se zjistit, zda existuje souvislost mezi způsoby využití transkripce a skutečnými výslovnostními dovednostmi či nedostatky žáků. Také se pokusím identifikovat základní problémy ve výslovnosti. Jako základní materiál k analýze poslouží písemný záznam žáků a zvuková nahrávka.

Na základě vyhodnocených dotazníků jsem určila 6. ročník jako vhodné období pro začlenění fonetické transkripce do výuky.

Předpokládám, že žáci převážně použijí pro vlastní zápis ve všech slovech zjednodušenou formu s českými hláskami. Ověřím si srozumitelnost, kterou tvrdili v otázce č. 6 v dotazníku pro žáky, ale především vliv vlastní či mezinárodní transkripce na výslovnost.

Dále předpokládám, že existují souvislosti mezi využitím mezinárodní fonetické transkripce a skutečnými výslovnostními dovednostmi a nedostatky žáků. A to v tom ohledu, zda se jedná o odlišnou výslovnost při čtení vlastní transkripce a transkripce IPA.

Očekávám, že se ukáže vyšší kvalita výslovnosti na základě čtení transkribovaných slov pomocí IPA. To znamená, že budou schopni na jejím základě rozlišit párové hlásky ve větší míře než na základě svého vlastního, často zjednodušeného zápisu.

Na základě získaných poznatků poté vytvořím metodický výstup pro učitele s modelovými typy cvičení s použitím transkripce, na jejichž základě se mohou pokusit zkvalitnit anglickou výslovnost žáků.

2 Metody výzkumu

Použité metody jsem podle jejich logické posloupnosti rozdělila do tří fází:

1. Shromažďování dat

- a) metoda studia literatury
- b) výběr slov k analýze
- c) řízený výzkum
 - i. poslech a záznam
 - ii. reprodukce transkripčního záznamu

2. Analýza výzkumu

- a) interpretace získaných dat
 - i. aktuální stav žáků používat fonetickou transkripci
 - ii. realizace slov na základě čtení vlastní transkripce a IPA
- b) souvislost mezi transkripcí a výslovností

3. Vypracování metodické příručky

3 Základní informace o respondentech

Průzkum probíhal na ZŠ Prokopa Diviše a MŠ ve Znojmě-Příměticích. Angličtina je zde povinným jazykem nově již od první třídy. Vybraní žáci (respondenti) pro tento výzkum se ji učí od 3. ročníku. Využívají učebnice Project z nakladatelství Oxford University Press.

Vytvořila jsem skupinu náhodně vybraných dvaceti respondentů (deset dívek, deset chlapců), kterou tvořili žáci 6. ročníku. Při volbě ročníku jsem kladla důraz na věk. Počítám s tím, že se nachází ve věku tzv. „critical period“. Po překročení této fáze v učení cizího jazyka již obtížně napodobují model výslovnosti (například učitele). Fonetická transkripce by jej mohla nahradit.

Nižší počet respondentů pro výzkum je zvolen kvůli charakteru práce. Jedná se o pouhý vzorek ke zkoumání. Tato skupina představuje téměř celou skutečnou třídu. Mají tedy společnou zkušenost z hodin angličtiny. Žáci systematicky nepracovali s fonetickou abecedou a nebyli připravováni na tento výzkum žádným zvláštním způsobem. Se symboly, které jsou využity ve výzkumu, a transkripce slov se již setkali. V rámci hodin byli upozorňováni na různé jevy a jejich kvalitu.

Na začátku je třeba položit si otázku, zda má být ve výuce užito standardní fonetické transkripce IPA nebo její zjednodušené varianty. Výhodou mezinárodní transkripce je její výskyt v různých publikacích, i to, že její znaky jsou použitelné i pro jiné jazyky než angličtinu, nevýhodou je její větší obtížnost. Výhody a nevýhody vlastního zjednodušeného zápisu budou jasnější na konci výzkumu.

4 Organizace výzkumu

Po prostudování odborné literatury jsem vytvořila seznam slov, jenž vytvořily páry lišící se v kvalitě. Zdůvodnění výběru viz kapitola 5.3 Srovnání vybraných hlásek. Z hlediska přehlednosti a praktičnosti se výběr zúžil na čtyři jevy (dva páry samohlásek, dva páry souhlásek):

- 1) rozdíl mezi [æ] a [e]
- 2) rozdíl mezi [w] a [v]
- 3) rozdíl mezi [θ] a [s]
- 4) přítomnost redukované samohlásky nebo schwa [ə] a [ɪ]

Tyto jevy se vždy vyskytovaly v podobném postavení ve slově (iniciální, středová, finální pozice). Jednu výjimku tvoří pár známých slov month [mʌnθ] a sunny [sʌni], kde je pozornost věnovaná rozdílu mezi souhláskami [s] a [θ].

Nejdříve jsem se zaměřila na práci s lexikální zásobou a shromažďování slov s odlišnými hláskami, které v češtině nejsou, a dala je do protikladu s hláskami, které nečiní žákům problém. Slovní zásoba vychází ze seznamu k učebnici *Project: Student's book 2* a je rozdělena na již pro žáky známá a neznámá slova. Řízený výzkum probíhal ve dvou dnech a ve dvou etapách. První den probíhal poslech a záznam, druhý den reprodukce transkripčního záznamu. Uvedla jsem jej základními organizačními informacemi a vysvětlila postup. Žáky jsem rozdělila na dívky a chlapce (pouze z organizačních důvodů) a každý z nich dostal pořadové číslo. Každý žák dostal prázdný list papíru. Prázdný list podepsali svým jménem a napsali přiřazené číslo. Ačkoliv se ve výsledku jedná o anonymní výzkum, označené nahrávky mohou být použity jako zpětná vazba u konkrétních žáků ve vyučování.

Žáci měli k dispozici na velmi krátkou dobu (přibližně na jedno přečtení) i pravopis vybraných slov, a to kvůli tomu, aby si vytvořili představu, co je čeká. Nepředpokládám, že by si všech 16 slov zapamatovali. Na základě poslechu originálního záznamu vybraných slov z online slovníku Terasoft psali slova ze záznamu svojí transkripcí tak, jak je slyší. Zvukovou nahrávku slyšeli třikrát. Z metodického hlediska jsem jim nabídla tento postup: první poslech je orientační, druhý poslech by měl žáka ujistit o tom, co slyší, třetí poslech byl pro žáka kontrolní.

Výhodou tohoto zvukového materiálu je objektivita a nezměněná kvalita (v porovnání s výslovností učitele).

Následuje reprodukce transkripčního záznamu. Žáci v zadaném pořadí přichází k nahrávacímu zařízení (použila jsem Free Audio Editor), aby reprodukovali svůj zápis. Zároveň přečtou stejné slovo v záznamu fonetické abecedy IPA. Tento projev je zaznamenaný na zvukových nahrávkách označených číslem (viz příloha č. 10 a CD).

V další části jsem hledala souvislosti mezi transkripcí a výslovností, které by mohly být prospěšné pro žákovu zdokonalení anglické výslovnosti. Na základě zjištěných souvislostí je vytvořena metodická příručka.

5 Analýza a výsledky

Tato kapitola má za úkol objasnit výsledky výzkumu a využít je v praktické příručce. K těmto účelům jsem použila vybraná slova:

Tabulka č. 1

	Známa slova	Neznámá slova
[æ]	<i>bat</i>	<i>salad</i>
[e]	<i>bed</i>	<i>cellar</i>
[w]	<i>weekend</i>	<i>windy</i>
[v]	<i>visit</i>	<i>village</i>
[θ]	<i>month</i>	<i>south</i>
[s]	<i>sunny</i>	<i>boss</i>
[ə]	<i>pencil</i>	<i>problem</i>
[ɪ]	<i>tennis</i>	<i>lettuce</i>

5.1 Aktuální stav dovednosti žáků používat transkripci a jednotlivé znaky

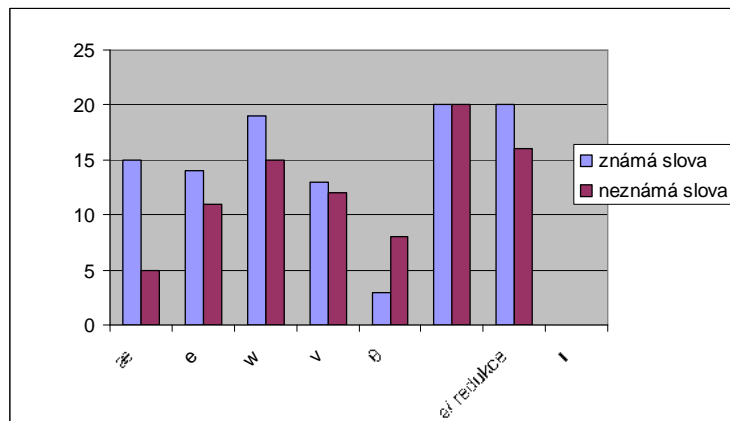
Při analýze prací žáků jsem zjistila, že převažuje psací typ písma. Ukázky jsou v příloze č. 9. Ve všech slovech žáci často používali zjednodušenou formu s českými hláskami. Největší potíž je zřejmě v pochopení rozdílu mezi zvukovou a psanou stránkou jazyka. V českém jazyce je tento rozdíl ve srovnání s angličtinou zanedbatelný. Celkový výsledek zápisu neodpovídá standardní transkripci. Jelikož jsem se zaměřila na výše uvedené jevy, analyzovala jsem jejich výskyt ve vlastním zápisu slov na základě zvukové ukázky.

Následující graf představuje četnost, kdy se v zápisech objevily skutečné transkripční znaky. Tato četnost ukazuje, zda zvuk žáci analyzovali a následně jej dokázali zaznamenat. Dovednost zaznamenat jednotlivé zvuky se potvrdila převážně u již známých slov.

Naopak u neznámých slov tato dovednost není ještě příliš rozvinutá. Výjimkou jsou hlásky [θ] a [ə], jež byly vícekrát zaznamenány u neznámých slov. Pouze hláska [s], jejíž kvalita je téměř stejná jak v angličtině jako v češtině, byla

zaznamenaná ve všech případech. Žádný z žáků nebyl schopný zaznamenat symbol pro hlásku [ɪ] a nejčastěji byl nahrazován psacími písmeny i, y, e.

Graf č. 1

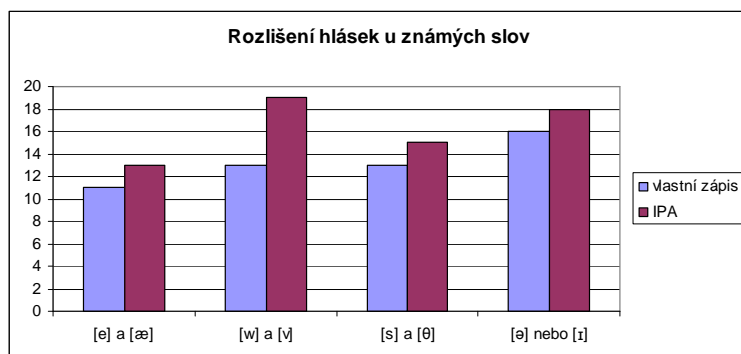

5.2 Realizace slov na základě čtení vlastní transkripce a IPA

Cílem této analýzy je zjistit, zda má ustálená mezinárodní transkripce vliv na realizaci slov v porovnání se čtením vlastního zápisu. Každá párová dvojice slov, respektive hlásek ve slovech, je zastoupena dvěma slovy známými a dvěma neznámými.

Nízký počet správně vyslovené hlásky ve vlastním zápisu souvisí se zápisem samotným. Oproti tomu se prokázalo, že čtení transkripce IPA má na kvalitu realizace pozitivní vliv. Graf č. 2 představuje výsledky rozlišení hlásek, které byly ve slovech dány do protikladu. Spočívá to ve schopnosti správně realizovat hlásku v obou párových slovech. Vždy dvě slova, jak známá, tak neznámá, obsahující různé hlásky, následovala ihned po sobě. Díky tomu byla analýza zvukové nahrávky snazší, protože k realizaci slov docházelo postupně. Pokud byla správně jedna hláška a druhá nikoliv, nebyl tento záznam do grafu započítán. Ve slově *bed* byla často správně realizovaná hláška [e], ale ve slově *bat* došlo k záměně hláskou [e] místo [æ].

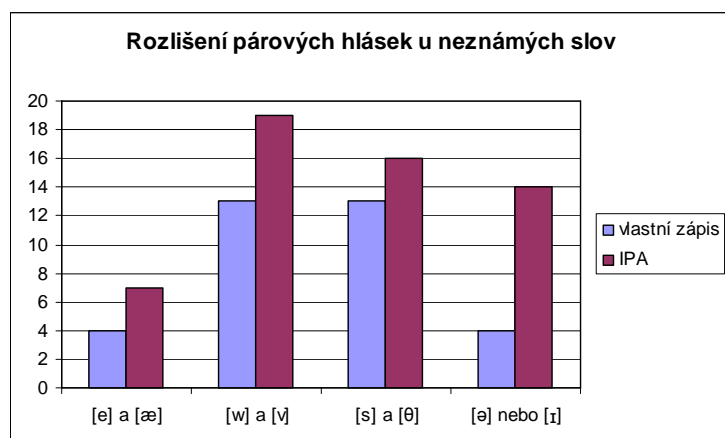
Graf č. 2

Podle grafu č. 3 týkajícího se neznámých slov zjišťujeme, že k rozlišení opět častěji docházelo při čtení předložené transkripce IPA. Největší potíže se objevily u slov salad a cellar. Skutečně se jednalo o zcela neznámé výrazy a zaznamenal je pouze minimální počet respondentů. K zaměňování souhlásek [w] a [v] docházelo pouze v malém množství a schopnost rozlišit jejich výslovnost byla velká především podle transkripce IPA. Stejně tak u [θ] a [s]; a [ə] nebo [ɪ].

Shrnutí výše zmíněných výsledků dokazuje, že použití mezinárodní fonetické transkripce dokáže pomoci žákům se základními znalostmi realizace fonémů rozlišit hlásky a tudíž vyslovit slovo s distinktivními rysy. Nemusí se tedy spoléhat pouze na pravopisnou formu výrazu, ale fonetický záznam použije jako opěru pro rozlišování významu slov mimo kontext. Vlastní zápis zjednodušené transkripce dosud není dostatečně rozvinutý pro to, aby ho žáci používali samostatně, na základě vlastního poslechu a záznamu.

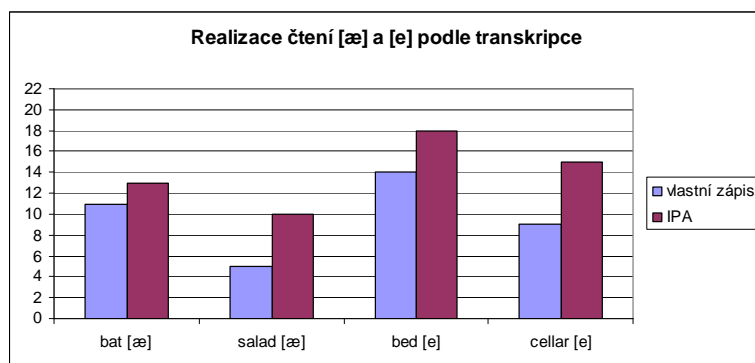
Graf č. 3

5.2.1 Realizace [æ] a [e]

Během analýzy jsem se soustředila na správnou realizaci hlásek [æ] a [e]. V porovnání s mezinárodní abecedou, čtení vlastního zápisu bylo pro žáky obtížnější a následně méně srozumitelné. Hlávka [æ] byla u slov *bat* a *salad* nejčastěji nahrazena hláskami [ʌ] a [e]. K jednodušším hláskám patří [e], jenž má obdobu i v češtině. Správná realizace hlásek tedy byla mnohem častější při čtení IPA.

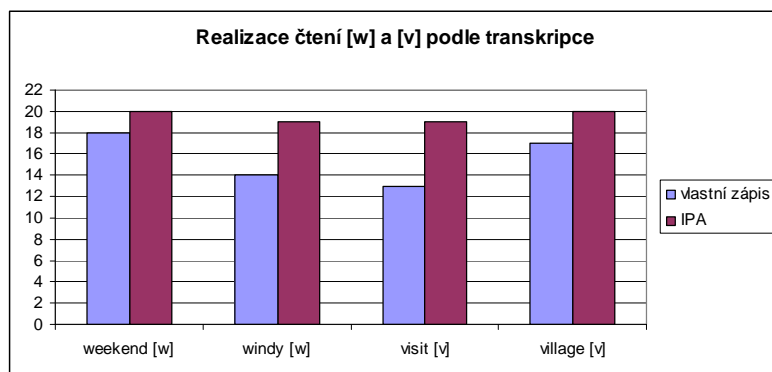
Graf č. 4

5.2.2 Realizace [w] a [v]

Výsledky zkoumání těchto dvou anglických fonémů odhalil zajímavé výsledky. Možná to bylo způsobeno tím, že se žáci mohli soustředit pouze na tyto dvě hlávky, na konkrétní slova a neřešili celou větu či mluvní úsek, ačkoliv nebyli vyzváni, aby se zaměřili na konkrétní jev. Nicméně se ukázalo, že jsou schopni velice zřetelně odlišit [w] a [v] jak u známých, tak neznámých slov, a to především při čtení IPA. Ve vlastním zápisu realizaci pomohla znalost písemné formy slova *weekend*, a zřejmě i *village*. K určitému zaměňování, především [v] za [w], docházelo u špatného vlastního zápisu, např. stejně jako česky psané [víkend]. Již při nahrávání byla použita metoda pozorování, při níž je mnohem jednodušší rozpoznat artikulaci. Hlávka [v] nečinila potíže a u hlávky [w] v iniciální pozici skutečně vznikl rozdíl díky zaokrouhlování rtů. Potíže a záměna hlásek u slov mohla nastat z několika důvodů. Jednak se slovo *weekend* v pozmeněné podobě vyskytuje i v češtině. Slovo *windy* jsem v zařadila až za slovo s hlávkou [v], tedy *visit*. A právě iniciální hlávka předchozího slova mohla kvůli nepozornosti ovlivnit artikulaci následujícího slova. U známých slov ovlivnil srozumitelnost český pravopis. V úseku neznámých slov se problémy vyskytovaly kvůli vlastní zjednodušené transkripci.

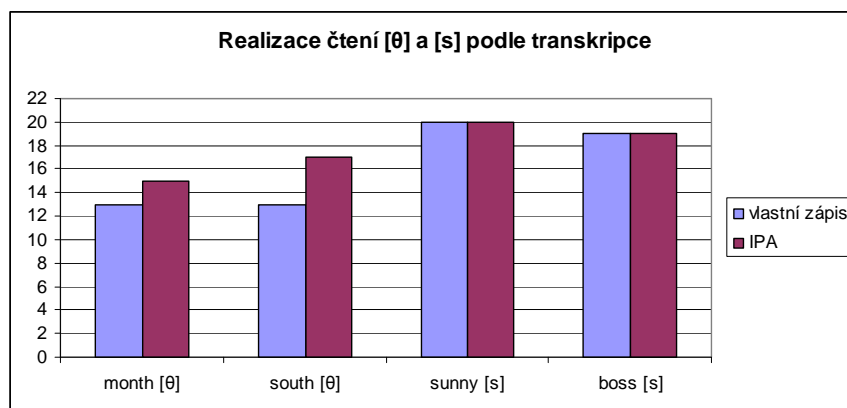
Graf č. 5

5.2.3 Realizace [θ] a [s]

Hlávka [θ] někdy na studenty působí jako nadbytečná a obtížně vyslovitelná. Proto ji nahrazují jinými hlávkami. Nejčastěji ji popisují jako šišlavé s. Protiklad [θ] a [s] by měl odlišnou kvalitu naznačit jak v grafické, tak zvukové podobě. Ve slovech *sunny* a *boss* se neobjevil žádný překvapivý rozdíl mezi variantou čtenou na základě vlastního zápisu a IPA. U slov *month* a *south* se objevily chyby, které zcela změnily slovo: [man, mont, sals].

Graf č. 6

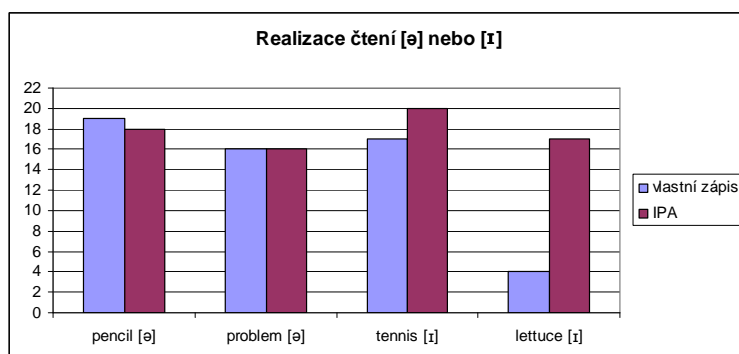
5.2.4 Realizace [ə] nebo [ɪ]

Srovnání údajů s grafem č.1 nepřináší stejné údaje ohledně hlásek [ə] a [ɪ], a to proto, že graf č. 1 zobrazuje schopnost hlávky zaznamenat grafickým zápisem, nikoliv ústně. Slova, ve kterých se neobjevuje hlávka [ə] byla vyslovena správně díky

koncovým slabikotvorným souhláskám pencil [l], problem [m]. Ve vlastním zápisu se sice schwa neobjevila, ale konečná realizace byla věrohodná.

U slova *tennis* je vyslovení [ɪ] jednodušší, opět na základě českého ekvivalentu i známého pravopisu, ačkoliv s odlišnou kvalitou hlásky [i]. I přes to se neobjevily větší odchylky od výslovnosti, a to především u čtení transkripce IPA. Neznámé slovo *lettuce* nemátlo žáky svojí pravopisnou podobou, ale spíše ztracenou hláskou [ɪ], kterou nikdo neidentifikoval a nezapsal.

Graf č. 7

5.3 Souvislost mezi transkripcí a výslovností

Stěžejní oblastí zkoumání byl vliv transkripce na schopnost reprodukovat slovo, respektive konkrétní hlásku, a především rozlišit kvalitu dvou hlásek v různých slovech. Tato kapitola slouží jako shrnující závěr k hypotéze.

Vlastní zápis nelze zcela zaměnit za zjednodušenou transkripci. Respondentům byl ponechán prostor pro samostatné zaznamenání zvuku, který slyšeli. S tím však vyvstal problém, o němž učitel dosud nevěděl nebo s ním nepočítal. Jedná se o neschopnost žáka graficky zaznamenat a reprodukovat zvuk z jiného zdroje. Následný zápis odpovídá jakémusi smyšlenému shluku zvuků, tedy „napíšu alespoň něco“.

Hypotéza, ve které jsem očekávala, že se ukáže vyšší kvalita výslovnosti na základě čtení transkribovaných slov pomocí IPA, se potvrdila. V mnohem větší míře došlo k rozlišování párových hlásek i k dobré výslovnosti celého slova.

Pokud by měli žáci využívat mezinárodní fonetickou transkripci, je třeba seznámit je s jednotlivými znaky a systematicky učit jejich využití. Výsledek použití samostatného zápisu bez systematické práce a znalosti základních pravidel je nepřesvědčivý. Objevilo se mnoho chyb při zaznamenávání fonetické stránky ze

stran žáků; pojetí učitelů výslovnosti mnohdy také neodpovídá skutečnosti. Jejich zápis může být zkreslený.

Nedostatky se vyskytovaly převážně u neznámých slov, což částečně popírá záměr autora využívat transkripci k zaznamenání výslovnosti právě nových výrazů. Ve skutečnosti je to však o dlouhodobé soustavné práci, jejíž výsledek může být znát a využit až po delší době.

Samostatné transkribování není vhodné zavádět příliš brzy. Čtení mezinárodní transkripce se však díky přípravě může velmi intenzivně zdokonalovat.

6 Metodická příručka

První krok směrem k transkripci vede přes fonetickou abecedu. Transkripce je pro žáky něčím novým a potenciálně prospěšným pro jejich jazykové dovednosti. Výzkum prokázal, že nový systém má pozitivní vliv na jejich výslovnostní dovednosti. Aktivní schopnost transkribovat slova pomocí symbolů mezinárodní fonetické abecedy a následně je číst není otázkou několika týdnů. I první pokusy však mohou být zásadní.

Z argumentů vyučujícího by měly vyplynout výhody, které transkripce nabízí. Především se jedná o schopnost vyslovovat neznámá slova na základě znalostí určitých fonetických zákonitostí, anglických fonémů a odpovídajících symbolů.

„Prepare the activity by getting students to tell you why learners of English need to know the phonetic alphabet. (*To be able to pronounce unknown words: you can't always guess pronunciation from spelling and often have to check the pronunciation in dictionary.*)“ (Hutchinson 2007: 19).

Díky systematickému opakování a tréninku budou mít žáci jednotlivé zvuky a jim odpovídající fonetické znaky zažité, budou vědět, jak je správně vyslovit, a pocítí rozdíl mezi jednotlivými hláskami. Zároveň poznají symboly, kterými svoji hlasovou zkušenost mohou zaznamenat a zpětně znovu reprodukovat výslovnost. V příručce se mimo jiné zaměřím na zvuky, ve kterých žáci velmi chybovali.

Na základě práce s učebnicemi stačí jen další krok k tomu, aby učitel začal používat transkripci. Základy žáci získají díky aktivitám zmíněným v kapitole Učebnice pro 2. stupeň základních škol.

Otázka zní, jak představit fonetickou transkripci. Především je třeba zdůraznit, že každý zvuk má svůj vlastní symbol. Při pravidelném procvičování se zvyk používání psacího písma rychle vytratí.

Příručka obsahuje metodické doporučení a rady pro vyučující a modelové typy cvičení, které by mohly vést ke zkvalitnění výslovnosti žáků při využití fonetické transkripce.

6.1 Metodické doporučení a rady k transkripci ve škole

V teoretické části byla několikrát zmíněna strategie zahrnutí výuky výslovnosti aktivně do všech jazykových činností (Scrivener, Kenworthy). Pokaždé, když žáci nebo učitel narazí na nové slovo a jeho špatně odvoditelnou výslovnost, je vhodné se u něj zastavit.

Na základě průzkumu u 6. ročníku, jehož výsledky ukázaly nedostatky u používání vlastní zjednodušené transkripce, bude metodika založena na využití mezinárodní transkripce IPA, a to systematicky a bez zásahu počestělých a zjednodušených zápisů.

Jestliže chce učitel dosáhnout dobrých výsledků v jakékoli oblasti učení, je třeba dodržovat určité systematické zásady a pořadí činností. Další podmínkou je zakotvení u jednoho systému a bezdůvodně neměnit obtížnost. Záměna českých hlásek za anglické nebo jejich nahrazování může způsobit v žákově myšlení dokonalý zmatek. Stává se, že učitel ztratí kontrolu nad použitím transkripce, nebo je vyděšen nechápavými zraky svých žáků a v domnění, že jim pomůže, zvolí zjednodušenou variantu.

Techniku učení výslovnosti podle transkripce a transkripci samotnou lze rozdělit na dva kroky:

- 1) seznámení se samostatnými fonémy, minimální páry
- 2) spojení pravopisu a fonetické transkripce

Výše uvedené body jsou seřazeny chronologicky. Jednodušší a účinnější způsob je postup od jednotlivých fonémů ke složitějšímu seskupení do slov.

6.2 Samostatné fonémy a minimální páry

Každý foném má své artikulační zákonitosti a vlastní symbol, který zaznamenává grafickou podobu. Narazíme-li na problematickou hlásku ve slově, můžeme ji přiblížit těmito aktivitami a zároveň představit symbol, který hlásku reprezentuje. Informace k některým hláskám obsahují pouze základní pravidla.

1. Napíšeme slovo na tabuli, nad problematickou hlásku odpovídající symbol a několikrát jej vyslovíme.
2. Správné realizaci může napomoci i ukázka artikulace a zmínka o pozici ve slově.
3. Hlásku použijeme v jiných slovech a upozorníme na případné chyby (či záměnu).
4. Pokud to jde, hlásku dáme do kontrastu s jinou hláskou (délka, znělost), nejlépe ve slovech, tzv. minimal pairs. Samostatné opakování hlásky je neúčelné.
5. Po celou dobu by měla být na očích tzv. flashcard³⁰.
6. Žáci si vedou vlastní fonetický slovníček.

Uvádím zde následujících deset hlásek, jejichž odpovídající grafické znaky nebo kvalitativní a kvantitativní podobnou v češtině nenajdeme. Na těchto hláskách bude vysvětlen postup představování hlásek žákům ať již v samostatné lekci, nebo během jiných aktivit, při kterých narazí na problémovou hlásku ve slově. Další fonémy a jejich symboly si může učitel na stejném principu vytvořit sám. Pravidla příručky respektují první i druhou fázi přístupu IPT (IPT approach) zmíněného v kapitole 2.1 *Postoje a přístupy*. Příručka je určena pro učitele, ale i pro studenty a slouží jako ukázka pro postup, který můžeme použít u všech fonémů. Je zde snaha o zjednodušení a srozumitelnost tématu. Jednotlivě zpracované hlásky i cvičení lze rozstříhat a vložit do zásobníku pomůcek. Soubor obrázkových karet do fonetických slovníčku je v příloze č. 3.

³⁰ pomocná kartička s informacemi, např. při studiu, viz příloha č 3. (HURTOVÁ, D., STRNADOVÁ, I., ŠIGUTOVÁ, M. 2006: 42-43); HANCOCK 2005: 130)

Hláskɑ ʌ

umbrella [ʌm'breɫə]

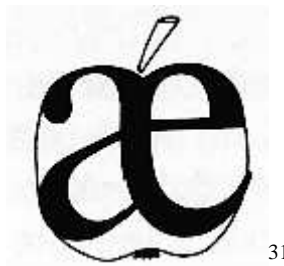
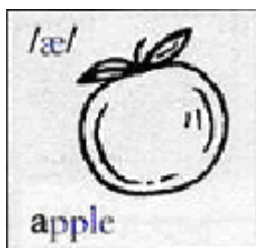
Krátká samohláskɑ s neutrálním postavením rtů je v některých pozicích blízká českému [a], ale vycházíme z odlišnosti angličtiny a češtiny. Ve výslovnosti bývá na začátku (v inciální pozici), nebo uprostřed (mediální pozici) slova. Hláskɑ ʌ se objevuje v dalších slovech, jako *under*, *hut*, *come*, *some*,...). V porovnání se slovem *same* [seɪm] se mění jak pravopis, tak výslovnost. Krátké ʌ je malá stříška, stejně jako deštník, kde se ʌ a začátku slova vyskytuje. Do fonetického slovníčku si namalují stříšku a k němu několik slov: [kʌm], [hʌt].

Hláskɑ æ

apple ['æpl]

Oproti českému [é] je otevřenější, rty se více otvírají, a jazyk se neopírá o dolní řezáky. Zní hlubším tónem. Vyskytuje se na začátku a v prostřed slova, nikdy ne na konci. Tzv. široké [e] slyšíme i ve slovech *bat*, *man*, *cat*. Hláskɑ se nesmí zaměňovat za krátké e. Zjednodušeně lze říct: otevři ústa, jako bys chtěl říct ʌ, ale vyslov e. Vyslovte *bet* a *bat* ihned po sobě a zkuste najít rozdíl. Do slovníčku si namalujte hláskɑ v jablku a k němu dopište několik dalších slov: [mæn], [kæt.]

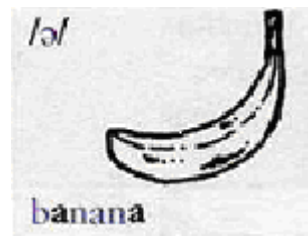

³¹ Všechny obrázky jsou z HURTOVÁ, D., STRNADOVÁ, I., ŠIGUTOVÁ, M. *Anglický Nápadníček*. Oxford University Press, 2006.

Hláška ə

banana [bə'nɑ:nə]

Rozpoznat krátkou hlásku schwa je velice těžké. Říká se o ní, že se vyslovuje nedbale. Není to ani a, ani e, ani i, atd. Pokud má slovo více slabik, vyskytuje se ve slabice nepřízvučné. A jak nepřízvučnou slabiku poznáme? Hláška [ə] má velký počet možností použití. Předložíme příklady, např. again [ə'gen], [betə], [əʊpən]; weak forms [kən],[wəz]. Do slovníčku si zapíše symbol pro otočené e, podobný šnekovy. Tento výraz bude pro žáky přijatelnější.

Hláška ɜ:

bird [bɜ:d]

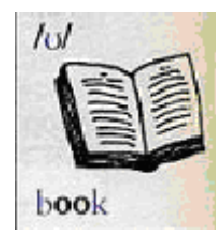
Tato hláška není pro češtinu obvyklá, neexistuje zde obdobná samohláska. Zní jako zvuk, který vydává člověk, když váhá. Chybně se vyslovuje s [r], tedy s obrácenou špičkou jazyka proti hornímu patru. Stejná hláška se objevuje ve slovech např. first, her, purse. Ve slovech shirt a short rozlišíme [ʃtɜ:t] a [ʃɔ:t]. Podle obrázku si překreslí symbol do slovníčku a napíše několik příkladů.

Hláška ʊ

book [bʊk]

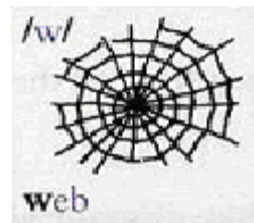
Nejdůležitější vlastností této krátké samohlásky jsou zaokrouhlené rty. Nenahrazujeme ji při zápisu grafickou značkou [u]. Krátké [ʊ] se objevuje v dalších slovech, jako good, pull, put. Porovnejte dvě slova – full [fʊl], fool [fu:l]. Pozor na záměnu krátké a dlouhé samohlásky. Zde lze připomenout transkripční znak pro délku [:].

Hláška w

web [web]

Tato obouretná hláška, která se přibližuje k [u:] nemá v češtině žádný ekvivalent. Zkuste ve slově *web* prodloužit nástup první hlásky, tedy [w], a uslyšíte to. V angličtině se často zaměňuje [w] za [v]. Patrný rozdíl lze rozpoznat při vyslovení minimálních párů, např. [vet] a [wet]. Objevuje se nejen na začátku slova (*wind*), ale i uprostřed, (*twin*). Ve slově se nemusí objevit grafém, např. *queen* [kwi:n], nebo je grafém *w* dokonce „němý“ (*who* [hu:]). Do slovíčku si zapište tento foném a některá slova, která jej obsahují, i s minimálními páry [west] x [vest].

Hláška ʃ

sheep [ʃi: p]

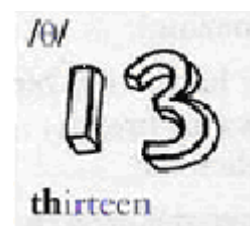
Hláška [ʃ] se objevuje ve všech pozicích. Liší se od českého [š] artikulačně. Zní ve slovech *machine*, *shoe*, *ocean*. Porovnáme znělost v kontrastu s hláskou [s]: *same* [seɪm] x *shame* [ʃeɪm]; *sell* [sel] x *shell* [ʃel]. Do slovníčku si zapište foném [ʃ] a několik slov, které jej obsahují. Nepoužívejte symbol pro české [š]; (určete rozdíl mezi [šíp] x [ʃi: p]).

Hláška θ

thirteen [θɜ: 'ti:n]

Špičku jazyka opři o zadní stěnu horních řezáků. Nedávej ji mezi rty. Hlasivky se nechvějí, je to neznělá hláška. V pravopise je vyjádřena písmeny *th*, nikoliv však v počáteční pozici. Pozor, nezaměňovat za [t], [f] a [s]: porovnejte *three* x *free*. Hlášku [θ] najdeme ve slovech *thin*, *method*, *month*, *both*. Symbol si představte jako pootevřená ústa s mezerou, za kterou jazyk pomáhá vytvářet syčivý zvuk.

Hláška ð

mother [mʌðər]

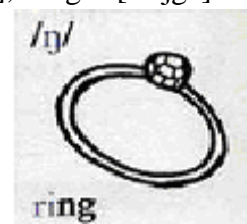
Hláška [θ] má i svůj znělý protějšek [ð]. Jazyk je opět opřen o horní řezáky. Tentokrát jsou zapojeny i hlasivky. Polož prst na přední stranu krku a střídavě vyslovujte [θ] a [ð]. Nezaměňujte hlásku [ð] za [d]. Porovnejte slova Dan x than; dare x there. Hlásku [ð] najdeme v dalších slovech, např. father [fɑːðər], they [ðeɪ].

Hláška ŋ

ring [rɪŋ]

Zadopatrová souhláska se liší od běžného [n]. Vyskytuje se v pravopise před k (ink) nebo g (sing). Její zvuk vytvoříme hříčkou dndndndn. Na konci slov sing [sɪŋ], hang [hæŋ] nikdy nevyslovujeme [g]. Uprostřed slov finger [fɪŋgə], longer [lɒŋgə] se však [g] realizuje a je třeba jen zaznamenat. Porovnejte výslovnost sin [sɪn] x sing [sɪŋ]. Často se setkáme i se slovy končící na -ing. I zde [g] nevyslovujeme: swimm~~ing~~ [swɪmɪŋ].

6.3 Modelové typy cvičení

Druhá část příručky obhájí modelové typy cvičení k výše zmíněným fonémům. Jednotlivé druhy cvičení jsou vybrány podle **Post-introductory stage (následující fáze)** ve druhé kapitole teoretické části. Jsou založena na kontrastu hlásek a rozlišování minimálních párů, využitím transkripčních znaků a vlastním transkribováním krátkých slov. Cvičení jsou vypracovaná v angličtině.

The vowel sound [ʌ]

1) Matching exercise

Match the words to the appropriate transcriptions, write the pairs:

but	[dʌk]	[net]	butter
better	[nʌt]	[bʌt]	deck
net	[betə]	[bʌtər]	bet
duck	[bet]	[dek]	nut

2) Tongue twister

Read the tongue twister in phonetic script and normal script, correctly and fast:

ə skʌŋk sæt ɒn ə stʌmp ən θʌŋk ðə stʌmp stʌŋk, bət ðə stʌmp θʌŋk ðə skʌŋk stʌŋk

„A skunk sat on a stump and thunk the stump stunk, but the stump thunk the skunk stunk.“

The vowel sound [æ]

1) Fill-in-the-gaps exercise

Fill in the gaps with the appropriate symbol [æ]/ [e]:

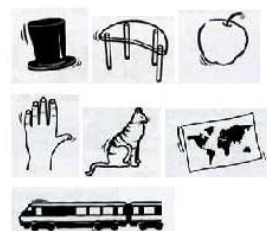
bat [b__t]	bread [b__d]	hat [h__t]	bed [b__t]
ham [h__m]	can [c__n]	head [h__d]	bank [b__ŋk]

2) Sorting exercise

Sort the following words into two lists according to the sound they contain

train map apple hand table mask hat

eɪ	æ

The unstressed vowel [ə]

1) Fill-in-the-gaps exercise

Fill in the gaps with the appropriate symbol.

banana [b_nɑ: n_] away [_weɪ] woman [wʊm_n] police [p_ 'li: s]

2) Jokes and rhymes

Read the poem in chorus. Circle the words which rhyme.

Mr Porter loves his pasta.
No one else can eat it faster.
Mr Porter's sister Rita,
Buys the pasta by the metre.
Mr Porter's older daughter,
Boils it all in tubs of water.

32

The vowel sound [ɜ:]

1)

Write the words in normal script.

bɜ:d - _____

θɜ:d - _____

ʃɜ:t - _____

2)

Write the words in phonemic script.

word _____

burn _____

heard _____

³² HANCOCK, M. *English Pronunciation in Use: Self-study and Classroom Use*. Cambridge : Cambridge University Press, 2005. ISBN 0521 00185-4. (s. 23)

The vowel sound ʊ

1) Odd one out

- a) look wood fool book
b) full pull shut sun

33

2) Multiple-choice item

Choose the symbol for the vowel in:

moon a) ʌ b) ʊ c) u: d) ɒ

bull a) ʌ b) ʊ c) u: d) ɒ³⁴

hut a) ʌ b) ʊ c) u: d) ɒ

The sound w

1) Fill-in-the-gaps exercise

Choose the appropriate word in script and fill in the gaps.

- a) The sun rises in the east and sets in the _____ [west]/ [vest].
b) We took our cat to the _____ [wet]/ [vet].
c) The bride wore a _____ [weɪl]/ [veɪl] with a wreath of flowers.

2) Tongue twister

Read the tongue twister from the script. Pay attention to the sound [w] and [v].

[wʊlən vest fə weɪlɪŋ wʊlvz ɑ:r wɔ:n ɪn ðə vɑ:st wʊdləndz]

Woolen vests for wailing wolves are worn in the vast woodlands.

³³ Obrázek kniha: <<http://www.supercoloring.com/pages/book-about-nature/>> [cit. 2012-04-22]

³⁴ Obrázek chatrč: <http://etc.usf.edu/clipart/18800/18893/hut_18893.htm> [cit. 2012-04-22]

The consonant sound ð

1) Tongue twisters

Read the tongue twister from the script. Pay attention to the sound [θ] and [ð].

Match the spelled sentences with the phonetic sentences.

Thor is the god of Thunder. θɜːz.deɪz ɑːr 'θɜː.sti deɪz fər ruθ.

Mr. Smith's teeth are thin. θɜrn ɪz ðə gɒd ɒv θændər.

Thursdays are thirsty days for Ruth mɪstər smɪθs tiːθ ɑːr θɪn .

2) Transcription

Use the script to transcribe this sentence

Father, mother, sister, brother, hand in hand with one another.

.....

The consonant sound ŋ

1) Matching exercise

Match the words to the appropriate symbol:

song	ŋ	cooking
sin	ŋg	longer
wing	n	ten

2) Tongue twister

Underline where you can hear ŋ and read the tongue twisters

Singing Sammy sung a song on sinking sand.

Mumbling, bumbling. Bumbling, mumbling.

³⁷ HANCOCK, M. *English Pronunciation in Use: Self-study and Classroom Use*. Cambridge : Cambridge University Press, 2005. ISBN 0521 00185-4. (s.42)

Závěr

Tato diplomová práce se zabývá využitím fonetické transkripce na druhém stupni základní školy. Téma fonetické transkripce přináší mnoho otázek ze školní praxe. Mým cílem bylo poukázat na fonetickou transkripci jako vhodnou a podpůrnou metodu při výuce výslovnosti,

Práce byla rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části jsem stanovila otázku, zda je vhodné zařadit transkripci již na základní školu, a jaké jsou skutečné cíle výuky výslovnosti. Ve druhé kapitole se podrobně věnuji tzv. IPT přístupu, tedy aktivnímu začlenění transkripce do výuky. S předloženými zásadami a strategiemi jsem dále pracovala v praktické části.

Dále mě zajímalo, jaká je současná praxe na základních školách, a to z pohledu učitele i žáka. Na základě dotazníkových šetření jsem získala data, která mi pomohla nastínit celkovou situaci. Často se zdá, že se učitelé záměrně vyhýbají transkripci, a bojí se selhání. Dnešní angličtináři jsou však otevření novým metodám a postupům při výuce, s transkripcí mají zkušenosti. Kladně reagovali na myšlenku aktivního začlenění transkripce do hodin. Stále však převládá tendence používat zjednodušenou formu transkripční abecedy. Detailně jsem se zaměřila na učitele jako důležitý faktor ovlivňující postoj žáků k jazyku. Učitelé měli zaujmout stanovisko k optimální věkové kategorii. Žáci prvního stupně se jistě mohou prakticky věnovat transkripci. Podle průzkumu a doporučení z praxe je vhodné se systematickou přípravou počkat až do 6. třídy. S tímto údajem jsem opět pracovala v praktické části. V práci jsou uvedeny mnohé výhody plynoucí z využití transkripce, a to především podle mezinárodní fonetické abecedy. Pouze necelá polovina dotázaných nepodporuje zjednodušenou variantu. Na tuto skutečnost jsem se opět snažila reagovat v metodické příručce, kde uvádím motivační prostředky, které by měly učitele přesvědčit, aby více používali systém IPA.

Další dílčí oblastí bylo zjištění postoje žáků k transkripci. Zaměřila jsem se na jejich zkušenosti nejen ze školního prostředí, ale také z vlastní samostatné přípravy. Výsledky ukázaly, že se již téměř všichni setkali s transkripcí a vědí, čeho se týká. Detailní znalosti jsou však minimální. Průzkum zaměřený na transkripci však vzbudil zájem mezi žáky, kteří by rádi systematicky pracovali na zdokonalování výslovnosti s pomocí této metody.

V práci je také předložena detailní analýza čtyř dílů nejběžněji používané učebnice angličtiny, Project: Student's book. Metodická analýza ukázala, jaký potenciál poskytuje v oblasti transkripce a prezentace fonetických symbolů připravenost učebnic. Zde představuje optimální uvedení do problematiky. Výslovnost je zde prezentována pomocí systému IPA. Detailní rozbor by mohl pomoci změnit názor některých odpůrců mezinárodní transkripce. Cesta k transkripci začíná u fonémů.

Pátá kapitola je věnovaná dalšímu využití transkripční abecedy. Zahrnuje stručné informace o slovnících a důležité názorné pomůcce (phonetic chart). Učitelé, kteří se rozhodnou začlenit transkripci do svých hodin, by si měli vybrat formu, a tu důsledně dodržovat.

Praktická část byla založena na výzkumu, pro který jsem si na základě výsledků dotazníku zvolila dvacet žáků ze 6. třídy. Nejprve jsem zjišťovala současný stav dovednosti zaznamenat známá a neznámá slova pomocí fonetické transkripce. Žáci měli za úkol podle poslechu zaznamenat slova obsahující náhodně vybrané hlásky, které se navzájem doplňovaly. Na základě rozboru jejich práce soudím, že aktivní znalost fonetické abecedy je velice nízká. Projevilo se to především ve výběru stylu písma. Téměř bez výjimky se jednalo o psací písmo. Některé odpovídající hlásky, např. ve slově *bat*, se velmi často objevovaly. Žáci se s touto hláskou zřejmě setkávali častěji. Naopak redukovaná hláska ve slovech *tennis* nebo *lettuce* se neobjevila vůbec. Pokud shrneme předchozí zjištění, lze usoudit, že hláska, se kterou máme zkušenosti, se nám vybaví a můžeme ji znovu použít. Na tomto principu je založena část metodické příručky s jednotlivými fonémy.

Dále jsem se zabývala schopností žáků realisticky číst svůj vlastní zápis v porovnání s transkripci IPA. Na základě analýzy zvukové nahrávky jsem zjistila, že výslovnost podle mezinárodní transkripce je více srozumitelná jak u známých, tak i neznámých slov. Nízká kvalita amatérského záznamu negativně ovlivnila následnou ústní realizaci. Výsledky jsem shrnula v kapitole 5.3 *Souvislost mezi transkripcí a výslovností*.

Metodická část navazuje na zjištění, které uvádí, že IPA má pozitivní vliv na výslovnost. Vytvořila jsem metodickou příručku se dvěma částmi. První se věnuje doporučením a radám učitelům. Na základě IPT přístupu následuje detailní návod, jak zjednodušeně prezentovat anglické fonémy. Jedná se o vzorek deseti fonémů, jenž mohou být použity ve výuce především tehdy, pokud třída nebo učitel narazí na

obtížně realizovatelnou hlásku. Jakmile dojde k podrobnému vysvětlení, lze využít druhou část příručky, a to modelové typy cvičení pro opakování a procvičování nabytých znalostí. Cvičení jsou vytvořeny na základě druhé fáze IPT přístupu. Obě součásti příručky lze kopírovat a využívat jako pomůcku v hodinách anglického jazyka.

Výše zmíněné téma je velice široké a v českém pedagogickém prostředí neprozkoumané. Nabízí se tedy mnoho možností příštího bádání. Ať už se jedná o celistvý a plošný portrét současné situace na území České republiky či konkrétně zaměřených škol. Námět pro některou z příštích diplomových prací by byla i analýza dovedností žáků používat transkripční znaky na základě seznámení se s předloženou metodikou z praktické části. Zpracování této diplomové práce mi pomohlo prozkoumat současný vztah učitelů a žáků k transkripci a zaměřit se na výhody a nevýhody jejího využití na druhém stupni základní školy. Doufám, že mně a dalším nadšeným učitelům pomůže zlepšit výuku angličtiny.

Summary

The aim of this thesis, titled *Phonetic transcription in lower-secondary school English classes*, is to introduce the phonetic transcription as a suitable method for English second language teaching. This topic brings with many questions from the practice. The thesis is divided into two parts: theoretical and practical. The theoretical part deals with basic aims of teaching pronunciation and the pronunciation background. It shows strategies and advantages for integration of transcription to English lessons. It brings results from contemporary school practice from the teacher's and learner's perspective. Teachers are said to avoid using transcription because they are worried to fail. They were given a questionnaire surveying their experience, perspective and involvement with this topic. According to the survey, most of the qualified teachers like using phonetic transcription in their lessons. Nevertheless, the inclusion refers to simplified version with typical Czech phonemes and with lack of English phonemes. On the one hand, teachers regard the transcription as something difficult and refuse it strictly. On the other hand, there are teachers using transcription and symbols in primary schools classes. It shows that it depends on the teacher's attitude. Some comments gained from the questionnaire helped me to assure myself that the idea is worth it and I used them in other chapters.

In the next part I concentrated on the learner's perspective. The main aim was to learn their experience and involvement in autonomous work, their alacrity to learn something new and hypothetically helpful and to realize the learner's preconditions. Almost everybody has already met transcription in the lesson. The understanding of this topic is high; nevertheless the knowledge of phonemes and autonomous usage is low. I didn't concern active transcribing. I dealt only with distinguishing the main principle. The most valuable finding showed that the idea of transcription is interesting for learners. Almost everybody wants to join the systematic work concerning (for them) new method and advices how to improve pronunciation.

The most important tools are English materials and textbooks. In the fourth chapter there is an analysis of four main volumes of the Project: Student's book. I chose a deep methodical analysis because it was interpreted as the most used textbook in inquired schools and it could help to change the teacher's perspective. It analyses presenting methods of English phonetic symbols. The system IPA (International Phonetic Transcription) is used for presenting pronunciation in this

textbook. It works as a great lead-in for teachers who employ these materials. The analysis also includes strategies that help learners to familiarise with phonemes and apply the rules in practice. The way to transcription starts with phonemes.

The fifth chapter is dedicated to additional usage of phonetic transcription. It covers dictionaries and a special tool with phonemes, a phonetic chart. Advantages of IPA and simplified system in dictionaries are briefly discussed there. The most important principle requires the balance between used system in the lesson and in the dictionary. The discussed phonetic chart efficiency shows the importance of visual support in the classroom.

For my research I chose twenty learners from the 6th grade (they should be appropriate for this task according to the previous survey). There were several goals in the practical part. The first was to examine the learners' current skill situation to note familiar and unknown words with phonetic transcription. I chose five random pairs of sounds in words. Learners heard the word three times. The task was to note the word with transcription. I found out that the knowledge of phonetic alphabet is low. They mostly used cursive writing instead of phonemes symbols. The frequency corresponded to the familiarity of symbols. In *bat*, fifteen learners noticed the phoneme and used it. It is sure they've already seen and heard about it. On the other hand, nobody noticed the reduced vowel symbol in *tennis* or *lettuce*. The result is that if learners meet a phoneme and have experience with it, it is probable they'll use it again. The methodical part is based on this finding.

The second goal was to identify the ability to read their notes and compare it with reading the same words in IPA transcription. According to the audio record I found out that reading IPA causes better comprehensibility in both, familiar and unknown words. Their own transcript was not on high level and it influenced the consequential oral production.

The third goal was to find relationships between pronunciation improvement or imperfection based on using transcription. It summarizes the research. The main result is the influence of transcription on productive skills. The positive influence is proved by using IPA. The amateur simplified transcription didn't help learners to improve very much.

The methodical part is based on the finding that IPA has a positive effect on pronunciation. It was proved that amateur notes in transcription were useless. I

prepared a manual consisting of two parts. The first part deals with advices for teachers. The best way is to follow the manual and advices from IPT approach systematically and actively. As said above, the transcription is grounded in phonetic alphabet. There is an elaborate sample of ten phonemes according to the first stage of IPT approach (the introductory stage). It works as an introduction to the phonetic chart. Teachers can follow the instruction and make their own phoneme cards. The teacher introduces the individual phonemes step by step the moment the class meets it in the lesson. As soon as the individual sound is clarified, the teacher can use the model exercises to practice the sounds and symbols. The exercises come out of the second stage of IPT approach (the post-introductory stage). Both, the sample of phonemes and exercises, are copyable and teachers can use them as a tool in lessons.

The matter of transcription in school surroundings is very broad, unexplored and offers many options of research. There are lots of subjects to be studied, such as total portrait of this theme in Czech Republic or an analysis of efficiency of the manual coming out of this thesis.

Working on this thesis gave me the opportunity to reveal present situation at Czech schools and pros and cons of phonetic transcription in the lower-secondary school context. I hope that this thesis will help me and other enthusiastic English teachers in our teaching careers.

Primární zdroje:

ATKINSON, J. *Teach Yourself Books, Linguistics*. London: Hodder Headline, 2003. ISBN 978-0-340-87083-9.

CELCE-MURCIA, M., BRINTON, D.M. and GOODWIN, J.M.
Teaching Pronunciation: A Reference for Teachers of English to Speakers of Other Languages. Cambridge University Press, 1996. ISBN 978-0-521-40694-9.

CRYSTAL, D. *The Cambridge Encyclopedia of Language*. Cambridge University Press, 2010. ISBN 978-0521559676.

FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-063-4.

HANCOCK, M. *English Pronunciation in Use: Self-study and Classroom Use*. Cambridge : Cambridge University Press, 2005. ISBN 0521 00185-4.

HURTOVÁ, D., STRNADOVÁ, I., ŠIGUTOVÁ, M. *Anglický nápadníček*. Oxford University Press, 2006. ISBN 978-0-19-480700-5.

JŮVA, V. *Základy pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-85931-95-8.

KELLY, G. *How To Teach Pronunciation*. Harlow: Longman, 2000. ISBN 0-582-42975-7.

KENWORTHY, J. *Teaching pronunciation*. Harlow: Longman, 1987. ISBN: 0-582-74621-3.

O'CONNOR, J.D. FLETCHER, C. *Sounds English*. Longman, 1991. ISBN 0-582-01439-5.

ROACH, P. *English Phonetics and Phonology*. Cambridge University Press, 2000. ISBN 0-521-78613-4.

SCRIVENER, J. *Learning Teaching*. Oxford : Macmillan, 2005. ISBN 978-1-4050-1399-4.

SKALIČKOVÁ, A. *Fonetika současné angličtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982.

UNDERHILL, A. *Sound foundations: learning and teaching pronunciation*. Oxford: Macmillan, 2005. ISBN 1-4050-6410-2

URBANOVÁ, L. *A Handbook of English Phonetics and Phonology*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. ISBN 80-210-1728-7.

Internetové zdroje:

ATKIELSKI, A. *Using Phonetic Transcription in Class* [online]. 2005 [cit. 2012-03-12].

<<http://www.atkielski.com/ESLPublic/Phonetics%20%20Using%20Phonetic%20Transcription%20in%20Class.pdf>>.

Help For English: *Angličtina na internetu zdarma* [online]. 27. 07. 2007 [cit. 2012-03-10].

<<http://www.helpforenglish.cz/vyslovnost/c2007072601-foneticka-abeceda.html>>.

KRČMOVÁ, M. *Fonetika* [online]. [cit. 2012-04-08].

<<http://is.muni.cz/elportal/estud/ff/js07/fonetika/materialy/ch02s03.html>>.

MOMPEAN, J.A. *Taking Advantage of Phonetic Symbols in the Foreign Language Classroom* [online]. 2005 [cit. 2012-02-25].

<<http://www.phon.ucl.ac.uk/home/johnm/ptlc2005/pdf/ptlcp28.pdf>>.

UNDERHILL, A. *Introduction to Teaching Pronunciation Workshop* – Adrian Underhill (COMPLETE) [online]. 04.03.2011 [cit. 2012-02-27]. <<http://www.youtube.com/watch?v=1kAPHyHd7Lo>>.

WELLS, J. *IPA transcription system for English* [online]. [cit. 2012-04-14]. <<http://www.phon.ucl.ac.uk/home/wells/ipa-english-uni.htm>>.

International Phonetic Association [online]. 2005, poslední revize 2011 [cit. 2011-03-24]. <<http://internationalphoneticassociation.org/>>

Jiné zdroje

Cambridge Advanced Learner's Dictionary [CD-ROM]. Third Edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2008 [cit. 7.3.2012].

HUTCHINSON, T. *Project: Teacher's book 2*. Oxford University Press, 2000 [1999]. ISBN 0-19-436525-5.

HUTCHINSON, T. *Project: Student's book 4*. Oxford University Press, 2004. ISBN 0-19-436541-7

HUTCHINSON, T. *Project: Student's book 1*. Oxford University Press, 2008a [1999]. ISBN 978-0-19-436514-7.

HUTCHINSON, T. *Project: Student's book 2*. Oxford University Press, 2008b [2000]. ISBN 01-943652-3-9.

HUTCHINSON, T. *Project: Pracovní sešit 2*. Oxford: Oxford University Press, 2011 [1999]. ISBN 978-0-19-436530-7.

KOL. AUTORŮ. *Anglicko-český česko-anglický velký slovník*, Brno: Lingea, 2007. ISBN 978-80-87062-01-2.

NEWBOLD, D., HUTCHINSON, T. *Project: Teacher's book 4*. Oxford: Oxford University Press, 2007. ISBN 01-943654-3-3.

NEWBOLD, D., HUTCHINSON, T. *Project: Teacher's book 3*. Oxford: Oxford University Press, 2008b (2000) ISBN 978- 0-19-436534-.5

ŘEŠETKA, Miroslav. *Anglicko-český a česko-anglický studijní slovník*. Olomouc: Fin Publishing, 1997. 2. doplněné vydání. ISBN 80-86002-36-5.

TS Angličtina 2 pro školáky. [CD-ROM]. [cit. 2012-04-03]. Terasoft, 2003.

Seznam tabulek a grafů v textu

Seznam tabulek:

Teoretická část

Tabulka č. 1: Fonetická transkripce na základních školách

Tabulka č. 2: Fonetická transkripce na víceletých gymnáziích

Tabulka č. 3: Celkový výsledek na obou typech škol v (%)

Tabulka č. 4: Věkové kategorie

Tabulka č. 5: Věkové kategorie na VG

Tabulka č. 6: Celkové výsledky na obou typech škol

Tabulka č. 7: Četnost využití transkripce v hodinách

Tabulka č. 8: Typ používané transkripce

Tabulka č. 9: Pomůcky

Tabulka č. 10: Vlastní slovníčky

Tabulka č. 11: Podpůrné materiály v učebnách:

Tabulka č. 12: Učebnice

Tabulka č. 13: Slovníky

Tabulka č. 14: Výsledky 6.A

Tabulka č. 15: Výsledky 6.B

Tabulka č. 16: Výsledky 6. A+B

Tabulka č. 17: Výsledky 7.A

Tabulka č. 18: Výsledky 7.B

Tabulka č. 19: Výsledky 7. A+B

Tabulka č. 20: Výsledky 8. A

Tabulka č. 21: Výsledky 9. A

Praktická část

Tabulka č. 1 Seznam vybraných slov

Seznam grafů:

Graf č. 1: Dovednost žáků používat transkripční znaky

Graf č. 2: Rozlišení hlásek u známých slov

Graf č. 3: Rozlišení hlásek u neznámých slov

Graf č. 4: Realizace čtení [æ] a [e] podle transkripce

Graf č. 5: Realizace čtení [w] a [v] podle transkripce

Graf č. 6: Realizace čtení [θ] a [s] podle transkripce

Graf č. 7: Realizace čtení [ə] nebo [ɪ]

Přílohy

Seznam příloh:

Příloha č. 1 Přehled revidované Mezinárodní fonetické abecedy z roku 2005

Příloha č. 2 Různé podoby transkripce

Příloha č. 3 English sounds in pictures 1, 2

Příloha č. 4 Dotazník pro učitele

Příloha č. 5 Dotazník pro žáky

Příloha č. 6 Ukázka cvičení na výslovnost s fonetickými symboly v učebnici Project:

Student's book 1

Příloha č. 7. Tabulka anglických fonémů

Příloha č. 8 Vybraná slova k analýze

Příloha č. 9 Ukázka transkripce žáků

Příloha č. 10 CD s nahrávkami žáků

Příloha č. 1

Přehled revidované Mezinárodní fonetické abecedy z roku 2005

THE INTERNATIONAL PHONETIC ALPHABET (2005 REVISION)

©2005 IPA

Consonants (Pulmonic)										Other symbols		Suprasegmentals				
	Bilabial	Labio-dental	Dental	Alveolar	Postalveolar	Retroflex	Palatal	Velar	Uvular	Pharyngeal	Glottal	ʌ	ˈ	ˈ	ˈ	
Plosive	p b		t d			ʈ ɖ	c ɟ	k g	q ɢ		ʔ	ʌ	ˈ	ˈ	ˈ	ˈ
Nasal	m	ɱ	n			ɳ	ɲ	ŋ	ɴ				ˈ	ˈ	ˈ	ˈ
Trill			ʀ										ˈ	ˈ	ˈ	ˈ
Tap or flap		ⱱ	ɾ			ɽ							ˈ	ˈ	ˈ	ˈ
Fricative	ɸ β	f v	θ ð	s z	ʃ ʒ	ʂ ʐ	ç ʝ	x ɣ	χ ʁ	ħ ʕ	h ɦ		ˈ	ˈ	ˈ	ˈ
Lateral fricative			ɬ ɮ										ˈ	ˈ	ˈ	ˈ
Approximant		ʋ	ɹ			ɻ	j	ɰ					ˈ	ˈ	ˈ	ˈ
Lateral approximant			l			ɭ	ʎ	ʟ					ˈ	ˈ	ˈ	ˈ

Where symbols appear in pairs, the one to the right represents a voiced consonant. Shaded areas denote articulations judged impossible.

Consonants (Non-pulmonic)			Vowels				Diacritics					Tones and word accents	
Clicks	Voiced implosives	Ejectives	Close	Front	Central	Back	Voicesless	Breathy voiced	Dental	Apical	Level	Contour	
◌ Bilabial	ɓ	ʼ	i	y	ɨ	ɯ	◌	◌	◌	◌	◌	◌	
◌ Dental	ɗ	ɰ	e	ɨ	ɜ	o	◌	◌	◌	◌	ˈ	ˈ	
◌ (Post)alveolar	ɟ	ɰ	ɛ	æ	ɔ	ɔ	◌	◌	◌	◌	ˈ	ˈ	
◌ Palatoalveolar	ɟʃ	ɰ	ɛ	æ	ɔ	ɔ	◌	◌	◌	◌	ˈ	ˈ	
◌ Alveolar lateral	ɕ	ɰ	ɛ	æ	ɔ	ɔ	◌	◌	◌	◌	ˈ	ˈ	
			ɛ	æ	ɔ	ɔ	◌	◌	◌	◌	ˈ	ˈ	
			ɛ	æ	ɔ	ɔ	◌	◌	◌	◌	ˈ	ˈ	

Diacritics may be placed above a symbol with a descender, e.g. ɨ̥. Some symbols used by an American research team for transcribing the speech of children (after Bush et al., 1973)

Category	Examples	Category	Examples
<i>Place</i>			
labiodentals (upper teeth to lower lip)		post-voicing (voicing starts later)	z _v
plosives	p̚ b̚	partial voicing of a normally unvoiced segment	f̰
nasal	m̠	pre-aspiration	h̠p̠
dentolabials (lower teeth to upper lip)		<i>Phonatory settings</i>	
plosives	p̠ b̠	breathy/whispery	ʋ
nasal	m̠	whisper	ʋ̰
bidentals (teeth brought together)	h̠ ũ̠	creak	ɽ̰
		falsetto	F̰
<i>Manner</i>			
denasal	m̠	<i>Pause</i>	
nasal escape	p̠̚	short	(.)
stronger articulation	f̰	medium	(..)
weaker articulation	m̠	long	(...)
reiterated articulation	p̠p̠	<i>Degrees of indeterminacy</i>	
whistled articulation	ʃ̰	segment perceived but no features can be identified	() or O
<i>Air stream</i>		segment is consonantal, but cannot be further specified	(C)
ingressive		segment is a stop, but cannot be further specified	(S)
(for a normally egressive segment)	p̠̚	segment sounds like the symbol noted, but transcriber is unsure	(t)
egressive		sound obscured by external noise	((2 syllables))
(for a normally ingressive segment)	p̠̚	segment for which no symbol is provided	*
Silent articulation ('mouthing')	(f)		
<i>Vocal fold activity</i>			
pre-voicing			
(voicing starts earlier than normal)	ᵛb		

A selection of the symbols devised by a British research team for transcribing disordered speech (after Duckworth et al., 1990); the diacritics are shown used with standard IPA symbols. Further symbols have been devised for other types of voice quality and features of connected speech. Note the section recommending symbols for use when the phonetician is unsure which sound has been used – a common problem when transcribing the unstable pronunciations of disabled speakers.

Workshop markers for fricatives

- ◌ markedly spread lips, with orifice wide and shallow, [β̠]
- ◌ protruded, labialized and rounded sounds, [f̠]; [v̠]
- ◌ heavily dentalized, [f̠], [v̠]

Workshop markers for glides and liquids

- ◌ Exceptionally rounded lips
- ◌ Labially protruded [w]
- ◌ A flapped [l]

Workshop markers for nasals and stops

- ◌ snap release, e.g. m̠, n̠
- ◌ heavily protruded lips, [p̠]

38 IPA 2005

38 CRYSTAL, D. *The Cambridge Encyclopedia of Language*. Cambridge University Press, 2010. ISBN 9780521516983. (str. 167)

Příloha č.2

Různé podoby transkripce

Transkripční systémy se nejčastěji prezentují na schématech, které zahrnují pravopis a výslovnost.

³⁹ Souhrnný přehled transkripčních znaků pro angličtinu

Samohláska ve slově	Náše transkripce	Původní Jonesova ¹⁾ transkripce	Gimsonova transkripce	Nás přepis slova
past	a	ɑ:	ɑ:	past
nut	ʌ	ʌ	ʌ	nat
cry	aɪ	aɪ	aɪ	kraɪ
out	aʊ	aʊ	aʊ	aʊt
rat	æ	æ	æ	ræt
let	e	e	e	let
day	eɪ	eɪ	eɪ	deɪ
air	eə	eə	eə	eə
beat	i	i:	i:	bit
bit	ɪ	ɪ	ɪ	bɪt
ear	ɪə	ɪə	ɪə	ɪə
cot	ɒ	ɒ	ɒ	kɒt
court	ɔ	ɔ:	ɔ:	kɔt
boy	ɔɪ	ɔɪ	ɔɪ	bɔɪ
took	ʊ	u	ʊ	tʊk
cool	u	u:	u:	kul
jewel	ʊə	ʊə	ʊə	dʒʊəl
mow	əʊ	oʊ	əʊ	məʊ
above	ə	ə	ə	ə'baʊv
bird	ɜ	ɜ:	ɜ:	bɜd

⁴⁰ Klíč k výslovnosti fonémů

Monophthongs				Diphthongs			
i:	ɪ	ʊ	u:	ɪə	eɪ		
see /si:/	sit /sɪt/	good /gʊd/	two /tu:/	here /hɪə/	eight /eɪt/		
e	ə	ɜ:	ɔ:	ʊə	ɔɪ	əʊ	
egg /eg/	away /əweɪ/	her /hɜ:/	four /fɔ:/	cure /kjʊə/	boy /bɔɪ/	no /nəʊ/	
æ	ʌ	ɑ:	ɒ	eə	aɪ	aʊ	
cat /kæt/	up /ʌp/	ask /ɑ:sk/	on /ɒn/	there /ðeə/	my /maɪ/	now /naʊ/	
Consonants							
p	b	t	d	tʃ	dʒ	k	g
pen /pen/	bee /bi:/	ten /ten/	do /du:/	chair /tʃeə/	just /dʒʌst/	can /kæn/	go /gəʊ/
f	v	θ	ð	s	z	ʃ	ʒ
five /faɪv/	very /veri/	thing /θɪŋ/	this /ðɪs/	so /səʊ/	zoo /zu:/	she /ʃi/	pleasure /pleʒə/
m	n	ŋ	h	l	r	w	j
me /mi:/	nine /naɪn/	long /lɒŋ/	house /haʊs/	love /lʌv/	right /raɪt/	we /wi:/	yes /jes/

³⁹ SKALIČKOVÁ, A. *Fonetika současné angličtiny*. Praha : SPN, 1982, s. 16.

⁴⁰ UNDERHILL, A. *Sound foundations: learning and teaching pronunciation*. Oxford: Macmillan, 2005. ISBN 1-4050-6410-2, s. xii

⁴¹ Zjednodušená transkripce

Některé fonémy ve slovníku jsou uváděny podle standardní abecedy IPA, ale výslovnost hodnotí českými fonémy:

ə	neurčitý zvuk mezi a a e
ð	jazyk mezi zuby a vyslovit z
θ	jazyk mezi zuby a vyslovit s (chybná instrukce – pozn. autora)
æ	vyslovit otevřené e
ŋ	zvuk, který se vyslovuje v českém slově banka , branka
ʃ	vyslovit š
tʃ	vyslovit č
ʒ	vyslovit ž
dʒ	vyslovit dž
:	značí délku hlásky
'	hlavní přízvuk
,	vedlejší přízvuk

Některé fonémy ve slovníku jsou uváděny zjednodušeným způsobem:

ʌ	=	a [kap]
ɒ	=	o [pot]
ʊ	=	u [buk]
eɪ	=	ei [keik]
aɪ	=	ai [aibrau]

⁴¹ ŘEŠETKA, Miroslav. *Anglicko-český a česko-anglický studijní slovník*. Olomouc: Fin Publishing, 1997. 2. doplněné vydání. ISBN 80-86002-36-5, s. 12.

Ukázka fonetických symbolů v pracovním sešitě

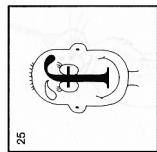
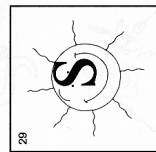
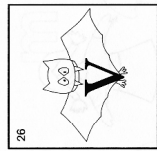
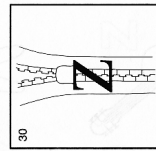
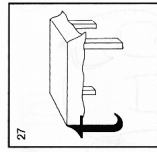
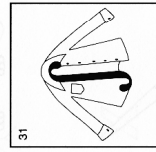
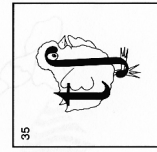
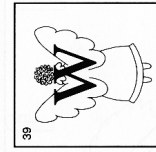
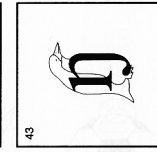
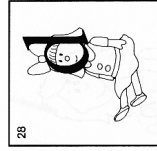
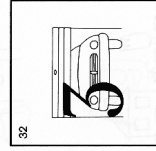
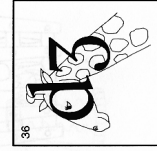
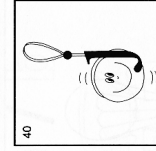
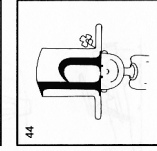
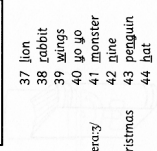

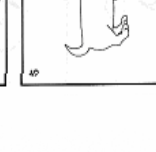
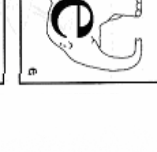
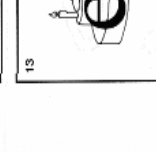
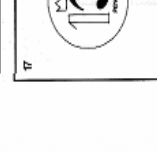
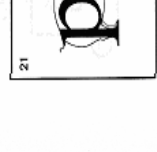
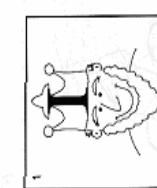
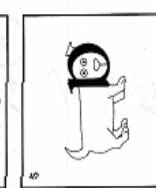
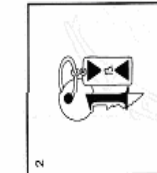

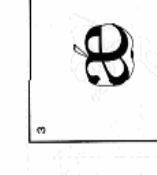
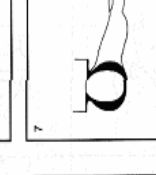
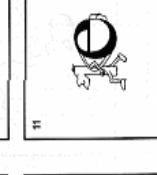
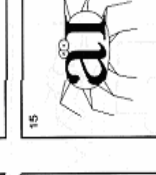
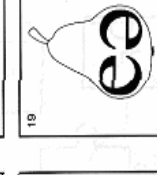

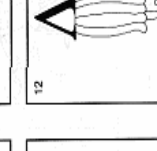
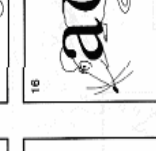
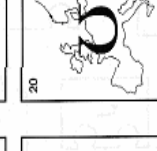
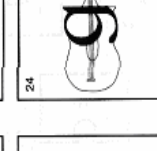

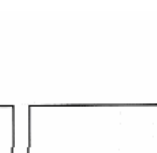

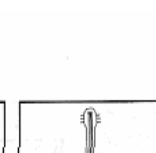
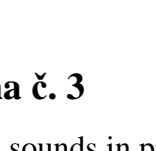

PHONETIC SYMBOLS											
i:	as in	see /si:/	ɜ:	as in	fur /fɜ:(r)/	p	as in	pen /pen/	s	as in	so /səʊ/
ɪ	as in	sit /sɪt/	ə	as in	ago /ə'gəʊ/	b	as in	bad /bæd/	z	as in	zoo /zu:/
e	as in	ten /ten/	eɪ	as in	page /peɪdʒ/	t	as in	tea /ti:/	ʃ	as in	she /ʃi:/
æ	as in	hat /hæt/	əʊ	as in	home /həʊm/	d	as in	did /dɪd/	ʒ	as in	vision /'vɪʒn/
ɑ:	as in	arm /ɑ:m/	aɪ	as in	five /faɪv/	k	as in	cat /kæt/	h	as in	how /haʊ/
ɒ	as in	got /gɒt/	aʊ	as in	now /naʊ/	g	as in	got /gɒt/	m	as in	man /mæn/
ɔ:	as in	saw /sɔ:/	ɔɪ	as in	join /dʒɔɪn/	tʃ	as in	chin /tʃɪn/	n	as in	no /nəʊ/
ʊ	as in	put /pʊt/	ɪə	as in	near /nɪə(r)/	dʒ	as in	June /dʒu:n/	ŋ	as in	sing /sɪŋ/
u:	as in	too /tu:/	eə	as in	hair /heə(r)/	f	as in	fall /fɔ:l/	l	as in	leg /leg/
ʌ	as in	cup /kʌp/	ʊə	as in	pure /pjʊə(r)/	v	as in	voice /vɔɪs/	r	as in	red /red/
						θ	as in	thin /θɪn/	j	as in	yes /jes/
						ð	as in	then /ðen/	w	as in	wet /wet/

42

⁴² HUTCHINSON, T. *Project: Pracovní sešit 2*. Oxford: Oxford University Press, 2011 [1999]

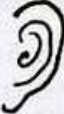

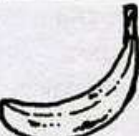
Příloha č. 3

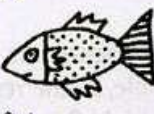

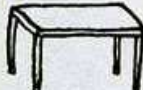

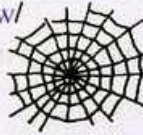
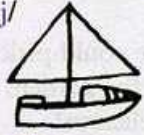

English sounds in pictures 1

 25	 28	 26	 30	 28	 32	 36	 40	 44	 37	 38	 39	 40	 41	 42	 37	 38	 39	 40	 41	 42						
 1	 4	 6	 9	 2	 6	 10	 14	 18	 1	 4	 9	 14	 18	 22	 3	 7	 11	 15	 19	 23	 4	 8	 12	 16	 20	 24

- 1 king
- 2 key
- 3 apple
- 4 shark
- 5 dog
- 6 ball
- 7 foot
- 8 moon
- 9 elephant
- 10 turkey
- 11 ten
- 12 umbrella
- 13 cake
- 14 hippo
- 15 spider
- 16 mouse
- 17 coin
- 18 deer
- 19 pear
- 20 Europe
- 21 pig
- 22 bug
- 23 clock
- 24 guitar
- 25 face
- 26 vampire bat
- 27 table
- 28 doll
- 29 sun
- 30 zip
- 31 shirt
- 32 garage/garage
- 33 three
- 34 Father Christmas
- 35 chicken
- 36 giraffe
- 37 lion
- 38 rabbit
- 39 wings
- 40 yo-yo
- 41 monster
- 42 nine
- 43 penguin
- 44 hat

English sounds in pictures 2

<i>/æ/</i> apple	<i>/ɛ/</i> egg	<i>/ɪ/</i> insect	<i>/ɔ/</i> orange	<i>/ʌ/</i> umbrella	<i>/ʊ/</i> book
<i>/ɑ:/</i> arm	<i>/ɜ:/</i> earth	<i>/i:/</i> eagle	<i>/ɔ:/</i> organ	<i>/u:/</i> two	
<i>/eə/</i> aeroplane	<i>/ɪə/</i> ear	<i>/aɪ/</i> eye	<i>/eɪ/</i> eight	<i>/ɔɪ/</i> coin	
<i>/əʊ/</i> oval	<i>/aʊ/</i> owl	<i>/ə/</i> banana			

<i>/b/</i> bird	<i>/tʃ/</i> chair	<i>/d/</i> dog	<i>/f/</i> fish	<i>/g/</i> girl	<i>/h/</i> heart
<i>/dʒ/</i> jar	<i>/k/</i> key	<i>/l/</i> leaf	<i>/m/</i> monkey	<i>/n/</i> nine	<i>/ɪŋ/</i> ring
<i>/p/</i> pear	<i>/r/</i> rose	<i>/s/</i> sofa	<i>/ʃ/</i> sheep	<i>/tɪv/</i> television	<i>/t/</i> table
<i>/ð/</i> mother	<i>/θ/</i> thirteen	<i>/v/</i> volcano	<i>/w/</i> web	<i>/j/</i> yacht	<i>/z/</i> zebra

Příloha č. 4

Dotazník pro učitele

Věc:

Vážená paní učitelko, vážený pane učiteli. Obracím se na Vás s prosbou o spolupráci. Vyplněním tohoto dotazníku mi poskytnete důležité informace, které bych s Vaším souhlasem použila ve své diplomové práci na téma *Fonetická transkripce ve výuce angličtiny na 2. stupni ZŠ*. Ráda bych zjistila Vaše zkušenosti a názory na využití fonetické transkripce přepisu výslovnosti) při výuce žáků 6.-9. tříd (primy – kvarty osmiletého gymnázia). Zpracování bude anonymní. Odpovědi, prosím, zakroužkujte, popř. vypište. Dotazník mi, prosím, doručte osobně nebo elektronickou poštou.

Za Vaši spolupráci a za čas strávený vyplňováním dotazníku Vám děkuji.

Milada Illová

Pedagogická fakulta JČU, ČJ/AJ-ZŠ

1. Myslíte si, že je nutné žáky na ZŠ seznamovat s fonetickou transkripcí?

a) ano

b) ne

2. Pokud ano, u jaké věkové kategorie? _____

3. Jak často používáte fonetický přepis anglických slov při výuce anglické výslovnosti?

a) každou vyučovací hodinu

b) občas

c) nikdy

4. Jakou formu přepisu používáte (byste používal/a) pro transkripci ve slově „competition“?

a. IPA (Mezinárodní abeceda transkripčních znaků) [kɒmpə'tɪʃn]

b. zjednodušenou variantu [kompetišn]

c. své vlastní znaky (uved'te) _____

5. Proč?

6. Jaké pomůcky používáte (byste používal/a) k seznámení žáků s fonetickým přepisem slov?

a) slovníky

b) wordlist v pracovním sešitě či učebnici

c) vlastní zápis na tabuli

d) jiné _____

7. Vyžadujete, aby si žáci vedli své vlastní slovníčky, kde je vyhrazen prostor i pro výslovnost?

a) ano

b) ne

8. Jsou ve Vaší učebně cizích jazyků k dispozici materiály s tematikou o zaznamenávání výslovnosti pomocí transkripčních znaků (např. tabulka fonémů)?

a) ano

b) ne

9. Jaké učebnice angličtiny používáte? Jak je zde řešena otázka transkripce?

10. Používáte při výuce slovníky pro vyhledávání výslovnosti slovní zásoby?

a) ano

b) někdy

c) ne

11. Pokud ano, které?

12. Zde můžete doplnit Vaše připomínky a poznámky, které Vás při vyplňování napadly.

Příloha č. 5

Dotazník pro žáky: K jakým účelům při samostatném studiu transkripce používáš?

(beautiful ['bju:.tɪfl] krásný)Vybranou odpověď zakroužkuj.

1) Víš, k čemu se používá fonetická transkripce při výuce jazyků?

- a) ano b) ne

2) Setkal/a ses s fonetickou transkripcí v hodině angličtiny?

- a) ano b) ne

3) Setkal/a ses s fonetickou transkripcí jinde než ve škole?

(například ve slovnících)

- a) ano b) ne

4) Vyhledáváš si sám/ sama výslovnost slovíček ve slovníku?

- a) ano b) ne

5) Když se učíš slovíčka, díváš se na to, jak se vyslovují?

- a) ano b) ne

6) Rozumíš symbolům v závorce u slov v pracovním sešitě?

- a) ano b) ne

7) Chtěl/a bys znát nový způsob, jak se sám/sama můžeš naučit vyslovovat anglická slova správně?

- a) ano b) ne

8) Ročník a) 6. b) 7. c) 8. d) 9.

Dotazník, prosím, vyplň čitelně a podle pravdy.

Děkuji za spolupráci.

Milada Illová

Příloha č. 6

Ukázka cvičení na výslovnost s fonetickými symboly v učebnici Project 1

Listen and repeat.

i:	ɪ
he's	is
she's	in

Say the sentences.

Is Mandy in?

Yes, she's in the kitchen.

Listen and repeat.

d	t
good	got
dad	that
dog	two
double	turn
London	photo
garden	poster

Listen and repeat.

ð	θ
this	three
with	thanks
they	thirteen
there	think

Say the sentences.

Who's this parcel for?

Thanks for the postcard.

Listen and repeat.

tʃ	dʒ
watch	badge
teacher	project
picture	orange

Say the sentences:

Jane's got two badges,
a picture and three oranges.

Listen and repeat.

əʊ	ɒ
old	dog
radio	not
hello	strong
OK	comic

Listen and repeat.

	ə
picture	breakfast
woman	o'clock
seven	quarter
America	today
altogether	karate

Listen and repeat.

æ	ɑ:
badge	garden
cat	class
thakns	car
apple	postcard

Listen and repeat.

əʊ		u:	
go	home	do	school
phone	photo	two	soon

Příloha č. 7

Tabulka anglických fonémů

45

ɪ	I	ʊ	u:	Iə	eI	ɪ	X
e	ə	ɜ:	ɔ:	ʊə	ɔI	əʊ	
æ	ʌ	ɑ:	ɒ	eə	aI	aʊ	
p	b	t	d	tʃ	dʒ	k	g
f	v	θ	ð	s	z	ʃ	ʒ
m	n	ŋ	h	l	r	w	j

⁴⁵ <http://www.perfectpronunciation.com/phonetic.shtml>

Příloha č. 8

Vybraná slova k analýze

Známa slova

bat	[bæt]
bed	[bed]
weekend	[wi:k'end]
visit	[vɪzɪt]
month	[mʌnθ]
sunny	[sʌni]
pencil	['pensəl]
tennis	['tenɪs]

Neznáma slova

cellar	[selə]
sallad	[sæləd]
village	[vɪlɪdʒ]
windy	['wɪndi]
south	[saʊθ]
boss	[bɒs]
problem	[prɒbləm]
lettuce	[letɪs]

Příloha č. 9

Ukázka transkripce žáků

1) známá slova

1. [bed]
2. [bed]
3. [weekend]
4. [dɛ:zɪt^{visit}]
5. [mɒntə]
6. [sɒnɪ]
7. [pensl]
8. [bɛnɪs]

1. [bed]
2. [bed]
3. [wi:kɛnd]
4. [dɛ:zɪt]
5. [mɒntə]
6. [sɒnɪ]
7. [pensl]
8. [bɛnɪs]

1. [bed]
2. [bed]
3. [wi:kɛnd]
4. [vɪzɪt]
5. [mɒntə]
6. [sɒnɪ]
7. [pensl]
8. [bɛnɪs]

2) neznámá slova

1. [sava]
2. [savid]
3. [viliz]
4. [windy]
5. [saut]
6. [post]
7. [problem]
8. [letis]

9. [~~sava~~ saba]
10. [sabad]
11. [vilids]
12. [windy]
13. [saffs]
14. [post]
15. [problem]
16. [~~letis~~ leto] [letis]

1. [saba]
2. [sabad]
3. [vilids]
4. [utinclis]
5. [sall]
6. [post post]
7. [problem problem]
8. [letis]

Příloha č. 10

CD s nahrávkami žáků

Příložené CD obsahuje dvacet krátkých nahrávek žáků. Tyto nahrávky představují reprodukci transkripčního záznamu (vlastní zápis a IPA).

Pořadí čtených slov v záznamu.

1. Známá slova – vlastní zápis
2. Známá slova - IPA
3. Neznámá slova - vlastní zápis
4. Neznámá slova - IPA